

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра германської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Спеціальність 035 «Філологія»
Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша — англійська»

Особливості перекладу національно-культурної лексики у
історичних романах

Допущено до захисту «__» _____ 20 р.

Зав. каф. германської філології ____ канд. філол. наук, доц. Баранова С. В.

Виконала:
студ. групи ПР.м.з.-31
Заїка Вікторія Володимирівна

Науковий керівник:
канд. філолог. наук, доц.
Чуланова Галина Валеріївна

Суми 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти перекладу національно-культурної лексики у історичних романах	8
1.1 Визначення та класифікація національно-культурної лексики	8
1.2. Принципи та методи перекладу національно-культурної лексики	15
1.3 Особливості відтворення національно-культурної лексики у перекладі	21
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	27
РОЗДІЛ 2. Практичний аналіз особливостей перекладу національно-культурної лексики у історичних романах	28
2.1 Аналіз перекладу національно-культурної лексики у історичних романах	28
2.2 Передача національно-культурної специфіки у історичних романах	34
2.3 Вплив національно-культурної лексики на сприйняття історичних реалій у перекладі	39
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	43
РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ЛЕКСИКИ	44
3.1 Методи та підходи до навчання перекладу національно-культурної лексики	44
3.2 Комплекс вправ для перекладачів-студентів спрямовані на переклад національно-культурної лексики у історичних романах	50
3.3. Рекомендації щодо введення розроблених вправ в навчальну систему	57
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	64

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ	69
РЕЗЮМЕ (SUMMARY)	70

ВСТУП

Давні спільноти завжди були центром ідентичності для людини, де звичаї, мова, та культура формували основу її життя. У здавні часи ці аспекти були нерозривно пов'язані з культурною спадщиною кожного народу. Історична художня література, зокрема, стала важливим засобом передачі цінних культурних аспектів через віки.

Звісно, художня література, як зеркало, відображує менталітет та світогляд народу. Вона є не лише засобом розваги, але й ключовим елементом взаєморозуміння між різними культурами. Роль літератури в нашому житті важко переоцінити. Вона несе на собі відповідальність за духовно-гуманітарний розвиток суспільства та взаємодію між націями.

Переклад художніх творів відіграє ключову роль у збереженні культурної спадщини. Він дозволяє захистити мову від впливу зовнішніх форм і зберегти її унікальність. Проте, перекладачі стикаються з рядом труднощів у передачі національно-культурної лексики, яка має велике значення у художній літературі.

Взаємодія культур через переклад художніх творів вимагає не лише знань мов, але й розуміння культурних контекстів. Вона дозволяє читачам пізнати та оцінити культурні особливості різних народів. Таким чином, переклад художніх творів стає важливим інструментом міжкультурної комунікації та взаєморозуміння.

Відомі лінгвісти, такі як Дж. Ліон, М. Бейкер, С. Гелверсон, Ю. Найда, А. Нойберт, а також українські дослідники Н. І. Сукаленко, В. Гарбовський, Г. Добросклонської, Р. Зорівчак, В. М. Русанівський та інші, присвятили свої праці міжкультурній комунікації та збереженню національної ідентичності у перекладних текстах.

Актуальність дослідження визначається необхідністю розуміння та передачі історичного контексту через призму мови та культури. Дослідження цього питання допомагає збагатити перекладацьку практику,

враховуючи унікальні особливості кожної мови та історії, що зберігає культурну спадщину та сприяє взаєморозумінню між народами.

Об'єкт дослідження: переклад національно-культурної лексики у історичних романах.

Предмет дослідження: процес перекладу національно-культурної лексики у історичних романах

Матеріал дослідження: текстові дані історичних романів та їх перекладів, лексичні одиниці, що відображають культурні та історичні аспекти.

Мета дослідження: аналіз особливостей перекладу національно-культурної лексики у історичних романах з метою визначення стратегій перекладу та їх впливу на збереження автентичності та передачу історичного контексту.

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретичні аспекти перекладу національно-культурної лексики у історичних романах, включаючи її визначення, класифікацію та особливості.
2. Розглянути принципи та методи перекладу національно-культурної лексики, зокрема способи відтворення культурних реалій у перекладі.
3. Проаналізувати особливості відтворення національно-культурної лексики у перекладах історичних романів.
4. Провести практичний аналіз перекладу національно-культурної лексики у текстах історичних романів та дослідити способи передачі національно-культурної специфіки.
5. Оцінити вплив національно-культурної лексики на сприйняття історичних реалій у перекладі.
6. Розробити методичні рекомендації щодо викладання перекладу національно-культурної лексики студентам-філологам.

7. Створити комплекс вправ для навчання студентів перекладу національно-культурної лексики на прикладі історичних романів.
8. Надати рекомендації щодо інтеграції розроблених вправ у навчальну систему для підвищення ефективності викладання перекладу національно-культурної лексики.

Методи дослідження. Для даного дослідження використовувались різні за своїм характером методи дослідження. В цій роботі використані такі методи теоретичних та емпіричних досліджень:

- Квалітативний аналіз матеріалів
- Метод суцільної вибірки
- Порівняльний метод

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості покращення процесу перекладу історичних романів з урахуванням національно-культурної специфіки. Основні напрямки практичного використання включають: підвищення якості перекладу, допомагаючи вибирати більш точні та адекватні еквіваленти національно-культурної лексики в перекладі історичних романів; навчання та підготовка перекладачів, розробка навчальних програм та курсів для майбутніх перекладачів, які спеціалізуються на перекладі літературних текстів; збагачення культурного досвіду, сприяє розширенню культурного досвіду читачів і підвищує їхнє розуміння різних культур.

Результати апробації. Апробація здійснювалася у науковому журналі «Філологічні трактати» Том 16, № 2, статтею «Особливості перекладу національно-культурної лексики у історичних романах».

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та ілюстративного матеріалу. У вступі обґрунтовується актуальність цього дослідження, формулюються мета і завдання, обумовлюються об'єкт, предмет, методи і матеріали дослідження. Перший розділ «Теоретичні аспекти перекладу національно-

культурної лексики у історичних романах», в якому досліджується поняття та класифікація національно-культурної лексики, а також методи та принципи її перекладу. В другому розділі на прикладах аналізується спосіб перекладу національно-культурної лексики у історичних романах. В третьому розділі розглянуто методологічні аспекти викладання перекладу національно-культурної лексики та розроблено вправи спрямовані на переклад національно-культурної лексики у історичних романах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ЛЕКСИКИ У ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ

1.1 Визначення та класифікація національно-культурної лексики

У другій половині ХХ століття лінгвістичні дослідження зазнали значного розвитку, зокрема завдяки поширенню комунікативного підходу, формуванню когнітивної лінгвістики та активному вивченню тексту як культурного феномену. Ці зміни сприяли переосмисленню мови, яку почали розглядати як невід'ємну складову культури, а лексику — як ключовий засіб вираження національно-культурної ідентичності.

Мова, як багаторівнева система, демонструє різний ступінь насиченості культурними елементами на кожному рівні. Національні особливості проявляються через лексичні, граматичні, функціональні й дискурсивні одиниці, проте найяскравіше культурна специфіка зосереджена на лексико-семантичному рівні. Саме цей рівень найбільш повно відображає цінності, традиції та унікальні риси певного етносу [35, с. 6].

Сучасна парадигма вивчення мови зосереджується на її зв'язку з мисленням, загальнолюдськими й національними цінностями. Вона виходить за межі вузькопрактичного підходу до вивчення мови, наголошуючи на її ролі у формуванні світогляду. Зростання міжкультурної комунікації в останні десятиліття актуалізувало питання про національно-специфічні елементи мов, які впливають на розуміння культури інших народів. Сучасні дослідження національно-культурної специфіки проводяться у рамках різних наукових дисциплін, таких як лінгвокультурологія, лінгвокраїнознавство, психолінгвістика та соціолінгвістика [17, с. 28].

Національно маркована лексика відображає мовну картину світу певного народу, розкриваючи особливості його економічного розвитку,

географічного положення, суспільного устрою, фольклору, літератури, мистецтва, науки, побуту та традицій.

Слід відзначити, що дослідження лексики з лінгвокультурним компонентом у різні періоди привертала увагу багатьох видатних науковців. Їхні праці заклали теоретичний фундамент для вивчення мовної картини світу та культурної специфіки лексики. Відомі лінгвісти, такі як Дж. Ліон, М. Бейкер, С. Гелверсон, Ю. Найда, А. Нойберт, а також українські дослідники Н. І. Сукаленко, В. Гарбовський, Г. Добросклонської, Р. Зорівчак, В. М. Русанівський та інші, присвятили свої праці міжкультурній комунікації та збереженню національної ідентичності у перекладних текстах. Дослідники теорії перекладу одноставно визнають, що переклад художньої літератури є одним із найскладніших видів письмового перекладу. Перекладач, створюючи художній текст мовою перекладу, стикається з низкою серйозних викликів .

Він повинен не лише досконало володіти мовою оригіналу, але й глибоко розуміти її культурний та історичний контекст. Завдання перекладача полягає у тому, щоб з максимальною точністю передати всі смислові й емоційні відтінки тексту іншою мовою. При цьому важливо зберегти не лише зміст твору, але й його стилістичні особливості, жанрову природу, культурний колорит, естетичну цінність авторського задуму та художні засоби вираження [20, с.265].

На сьогодні немає загально визнаного визначення поняття «національно маркована лексика» ані серед вітчизняних, ані серед зарубіжних дослідників. Мовознавці використовують різні терміни для позначення цього явища, що свідчить про різноплановість підходів і значну варіативність у його трактуванні.

Національно марковану лексику можна розглядати як слова та словосполучення, що відображають мовну картину світу конкретної нації. Вони репрезентують особливості економічного, географічного, суспільного

й культурного життя, а також фольклор, літературу, мистецтво, науку, побут і традиції її носіїв.

Дослідження національно-специфічної лексики охоплюють широкий спектр питань. Мовознавці аналізують взаємозв'язок між мовою та ментальністю, мовою та культурою, досліджують, як мова відображає культурні явища, і розглядають вплив культурних факторів на конотацію слів. Особливу увагу приділяють естетичній функції культурних елементів у семантиці лексики.

Різні галузі науки зосереджуються на своїх аспектах цього феномену. Лінгвісти досліджують реалії, культурно марковану лексику й слова з культурними компонентами. Перекладознавці акцентують увагу на безеквівалентних лексичних одиницях, які створюють труднощі при міжмовній передачі. Культурологічні дослідження фокусуються на фреймах, концептах і скриптах як структурних елементах культурного знання. Психолінгвісти ж вивчають прототипи, які формуються у свідомості носіїв мови під впливом національної культури [29, с.54].

Попри різноманіття підходів до визначення національно-культурної лексики, наразі не існує єдиної систематизованої та уніфікованої точки зору. Водночас дослідники сходяться на думці, що національно-культурна лексика охоплює мовні одиниці, які відображають унікальні особливості життя, світогляду та культури певної етнічної групи або національної мовно-культурної спільноти.

На думку вченого, О. Тупиці, до національно-маркованої лексики належать безеквівалентні лексичні одиниці, частково безеквівалентні одиниці (фонова лексика, конотативні слова), екзотизми та варваризми. Учений виділяє три групи такої безеквівалентної лексики:

а) власні імена, включаючи особисті імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо;

б) слова-реалії, які є словниковими одиницями, що позначають предмети, поняття та ситуації, які не існують у практиці іншомовної соціальної спільноти, а також слова, що описують різні предмети побуту, матеріальну та духовну культуру, властиві лише певному народу;

в) слова-символи [37, с.253].

Безеквівалентна лексика притаманна кожній мові. За підрахунками М.П. Кочергана, вона зазвичай становить лише 6-7% від загальної кількості слів, що активно використовуються. Її поява пов'язана з особливостями життєдіяльності певної лінгвокультурної спільноти та відображає відмінності між мовними й понятійними системами. Крім того, виникнення БЛ зумовлене екстралінгвальними чинниками, такими як специфіка суспільного та культурного розвитку [21, с.42].

Безеквівалентна лексика є результатом того, як етнос у процесі своєї життєдіяльності «олюднює» навколишнє середовище, надаючи йому унікальних рис. Згодом такі етнічно значущі об'єкти чи явища фіксуються в мові за допомогою слів-реалій [31, с.174].

Виділення безеквівалентної лексики може базуватися на таких критеріях:

Семантичний — враховується значення слова та його унікальність у межах культури.

Граматичний — зосереджується на формальних ознаках лексичних одиниць.

Функціонально-стилістичний — досліджує роль безеквівалентної лексики у тексті, зокрема створення національного колориту, інтимізації або підсилення художнього змісту. У поетичному тексті безеквівалентна лексика часто стає композиційною домінантою, визначаючи смислове навантаження твору.

Безеквівалентна лексика також включає терміни, вигуки, звуконаслідувальні слова, екзотизми, абревіатури, звертання, відступи від

літературної норми, власні імена та фразеологізми. Вони вважають, що реалії є частиною безеквівалентної лексики, оскільки вони можуть включати слова, які не мають еквівалентів у мові перекладу та є носіями національного або історичного колориту.

Безеквівалентна лексика, включає імена власні, географічні назви, назви установ та організацій, реалії та випадкові пропуски. Він розглядає реалії як терміни, що вказують на об'єкти, поняття або ситуації, незнайомі для людей, що використовують іншу мову. Однак інші вчені не погоджуються з цією думкою, і вважають, що обсяг реалій мови-джерела буде варіюватися відповідно до словникового складу мови-реципієнта, що у свою чергу залежатиме від масштабів культурних та етнічних контактів відповідних мовних колективів [12, с.26].

Болгарські дослідники С. Флорин і С. Влахов вважають, що безеквівалентна лексика — це слова та вирази, які не мають перекладацьких еквівалентів у мові перекладу.

Вони чітко розрізняють поняття реалій і безеквівалентної лексики, зазначаючи, що останнє охоплює значно ширший спектр мовних одиниць, включаючи й реалії. На їхню думку, власні назви знаходяться на межі з реаліями, але вимагають ретельного уточнення та врахування численних нюансів. Дослідники також пропонують диференціювати реалії за предметною, часовою та місцевою класифікаціями. Основою предметної класифікації є об'єкт або явище, яке позначає реалія [11, с.19].

Реалії визначаються як терміни, що позначають об'єкти, явища чи ситуації, які є незнайомими носіям іншої мови. Однак деякі дослідники заперечують цю думку, вважаючи, що обсяг реалій у мові-джерелі залежить від лексичного складу мови-реципієнта, що, своєю чергою, формується під впливом культурних та етнічних контактів між мовними спільнотами.

Такий підхід до трактування реалій охоплює не лише окремі слова та мовні звороти, але й фразеологізми, які відображають історичні, побутові чи

етнографічні особливості. Реалії включають різні аспекти життя: історію, культуру, побут, ландшафт, клімат, традиції, а також гастрономічні особливості. Вони становлять частину етнолексики, що є найяскравіше національно маркованим шаром лексичного складу. У художніх текстах такі одиниці часто взаємопов'язані з конкретним ситуативним контекстом.

Реалії можуть бути поділені на дві основні категорії: ономастичні реалії, які включають географічні назви (топоніми), особливо ті, що мають культурно-історичні асоціації, антропоніми (імена історичних постатей, громадських діячів, вчених, письменників, персонажів творів тощо), назви літературних та мистецьких творів, історичні факти та події, назви державних та громадських організацій тощо. Реалії, які позначаються апелювальною лексикою, включають географічні терміни, що описують особливості природно-географічного середовища, флори та фауни, а також терміни, що відносяться до державного устрою, суспільно-політичного життя країни, юриспруденції, військової справи, мистецтва, системи освіти, виробництва та виробничих відносин, побуту, звичаїв, традицій тощо.

Ономастичні лінгвокультурні реалії включають антропоніми, топоніми, назви літературних героїв, компаній, музеїв, театрів, ресторанів, магазинів, пляжів, аеропортів, зооніми, назви творів літератури та мистецтва, історичні факти та події в житті країни, а також назви державних та суспільних установ.

Проте є інший підхід, де не вважаються власні імена лінгвокультурними реаліями, розглядаючи їх як окремий клас безеквівалентної лексики. За їхнім уявленням, власні імена мають лише яскраве конотативне значення, що відображає національний та історичний колорит, у той час як реалії мають більш конкретне значення [1, с.5].

Сучасна лінгвістика також використовує термін «фонова лексика», що відноситься до слів, які не мають прямого еквіваленту в інших мовах і відображають національно-культурний контекст. Цей термін відрізняється

від безеквівалентної лексики, яка також відображає культурний компонент, але зазвичай має більш специфічне значення. Фонова лексика включає в себе слова, що не тільки важко або неможливо перекласти точно, але й несуть в собі додаткові культурні асоціації та значення. Ці слова можуть бути пов'язані з унікальними аспектами культури, такими як традиції, вірування, особливості географії або клімату. Тому вони відображають унікальність та специфіку кожної національної мови і глибоко впливають на спосіб мислення та сприйняття світу людьми, які володіють цією мовою [4, с. 64].

Цей підхід до розуміння лексики ототожнюється з поглядом, що фонові слова можуть бути звичайними для перекладу, проте вони містять важливу інформацію про національно-специфічну зовнішню діяльність. Таким чином, фонова лексика підтверджує наявність безеквівалентності на рівні мовного коду, де предметний та поняттєвий світ залишаються однаковими, але лексична характеристика може відрізнитися.

Щодо терміну «конотативна лексика», то він є предметом дискусій у лінгвістиці, бо деякі дослідники розглядають його як синонім до «фонові лексика». Зокрема, певні вчені вважають, що конотативна лексика є певним видом фонові лексика, визначаючи її як слова, що несуть емоційні або асоціативні відтінки, відображаючи національно-культурну специфіку.

Однак існують думки, що конотативні слова можуть становити окрему групу та включати реалії, що виражають емоційні або асоціативні значення. Це може бути пов'язано з культурно-етнографічними особливостями, що властиві різним національностям.

Такі слова, що відносяться до асоціативних або конотативних реалій, можуть включати в себе вегетативні та анімалістичні символи, кольорову символіку, фольклорні, історичні та літературні алюзії. Вони передають певні аспекти життя, характеру, діяльності історичних, фольклорних та літературних героїв, історичні події, міфи, мовні алюзії тощо [36, с. 132].

1.2 Принципи та методи перекладу національно-культурної лексики

Одним із найскладніших і водночас найбільш значущих питань у теорії перекладу, особливо в контексті художньої літератури, є проблема передачі реалій. Це питання охоплює широкий спектр аспектів, серед яких знання культурного середовища, країнознавчий підхід, культурна обізнаність самого перекладача, а також врахування рівня фонових знань аудиторії перекладу. Останнє є особливо важливим, оскільки сприйняття та психологія читачів перекладу можуть суттєво відрізнитися від уявлень і досвіду читачів оригінального тексту. До того ж у цьому процесі важливу роль відіграють літературознавчі й лінгвістичні нюанси.

Поняття «стратегія перекладу» широко використовується в лінгвістиці та перекладознавстві. Перекладацька стратегія включає алгоритми дій, техніки, прийоми, методи, способи або трансформації, що застосовуються до тексту перекладу. Вперше цей термін згадав німецький професор прикладної лінгвістики, який зазначив, що стратегії перекладу спрямовують перекладача і є невід'ємною частиною процесу перекладу. Визначення перекладацької стратегії можна також знайти в роботах німецького філософа, який вважав, що існують два підходи до перекладу: перенесення читача до автора або автора до читача. Л. Венуті описує ці два підходи як «domestication» («доместикація») і «foreignization» («форенізація»). За його думкою, доместикація полягає в адаптації іншомовного тексту до культурних цінностей цільової мови, тоді як форенізація підкреслює культурні відмінності, щоб виразити лінгвістичні та національні характеристики іншомовного тексту [49, с. 242].

Передача національно-культурної лексики у процесі перекладу є непростим завданням, яке супроводжується двома основними труднощами. По-перше, це відсутність відповідників у мові перекладу через те, що позначені національно-культурною лексикою об'єкти або явища можуть

бути невідомими носіям цієї мови. По-друге, це необхідність зберегти культурний колорит і конотації, тобто їхнє національне й історичне забарвлення.

Втім, існують випадки, коли елементи безеквівалентної лексики мають у мові перекладу одиничні відповідники. Одиничний відповідник — це мовна одиниця, яка в більшості випадків перекладається однією і тією ж еквівалентною одиницею. У таких випадках передача національно-культурної лексики зазвичай не викликає значних складнощів [24, с. 73].

Однак, коли в мові перекладу відсутній безпосередній відповідник, застосовуються різноманітні способи адаптації таких елементів. Серед них: комбінована реномінація, описова перифраза, транскрипція, використання ситуативного відповідника, калькування, генералізація (гіперонімічне перейменування), транспозиція на рівні конотації, синонімічна заміна (метод уподібнення), а також контекстуальне пояснення.

Загалом виділяються чотири основні підходи до передачі безеквівалентної лексики:

- Транслітерація або транскрипція.
- Створення нових слів чи словосполучень на основі існуючих мовних елементів (описовий переклад).
- Використання еквівалентів, подібних за функцією до елементів оригіналу.
- Узагальнено-приблизний переклад (гіпонімічна заміна).

Сучасна практика перекладу часто комбінує ці методи, враховуючи контекст твору, мету перекладу та цільову аудиторію. Наприклад, якщо текст орієнтований на читача, знайомого з культурою оригіналу, може бути використана транскрипція або калькування з мінімальними поясненнями. Для ширшої аудиторії перекладачі віддають перевагу перифразі або описовому перекладу, який розкриває зміст елементів національно-культурної лексики [18, с.100].

Транскрипція та транслітерація є способами перекладу, які максимально наближають читача до мови оригіналу. Вони надають елементам безеквівалентної лексики певного відтінку оригінальності та небуденності, але водночас можуть залишити їх малозрозумілими для аудиторії. У результаті такі елементи нерідко втрачають своє семантичне та стилістичне значення.

Транскрипція полягає у відтворенні звучання слова вихідної мови відповідно до фонетичних норм мови перекладу. Цей прийом подібний до запозичення іноземних слів і найчастіше використовується для передачі назв компаній, брендів, видавництв, марок тощо.

Схожий метод — транслітерація — передбачає передачу літерного складу слова з однієї мови в іншу. Цей прийом також спрямований на збереження форми оригіналу, але з акцентом на графічне, а не фонетичне відтворення.

Основним недоліком обох методів є поява у перекладі незвичних і малозрозумілих слів, які можуть ускладнювати сприйняття тексту. Проте в багатьох випадках транскрипція та транслітерація залишаються єдиними ефективними способами передачі безеквівалентної лексики, зокрема тоді, коли важливо зберегти культурну автентичність або унікальність оригінального терміна [27, с. 124].

Коли транскрипція стає неможливою або небажаною, застосовується переклад національно-культурної лексики. За С.І. Влаховим та С.П. Флоріним, існують три основні методи передачі безеквівалентної лексики [11, с.20]. Перший метод — це створення неологізму в мові перекладу, яке може здійснюватися за допомогою кількох підходів. Наприклад, калька передбачає переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміщення її компонентів відповідними елементами мови перекладу. У результаті створюється нове слово або стійке словосполучення, що імітує структуру вихідного терміна. Проте кальки можуть сприйматися як незвичні або навіть

порушувати мовні норми. Іншим підходом є напівкалька, яка частково запозичує і буквально перекладає частину слова або словосполучення.

Ще одним варіантом є освоєння, що передбачає адаптацію національно-культурної лексики до норм цільової мови. Адаптація при перекладі розуміється як процес пристосування тексту за допомогою певних процедур для максимально адекватного сприйняття його читачем іншої культури. Основна причина, що вимагає адаптації під час перекладу, полягає в необхідності інтегрувати іноземний текст у контекст іншої соціокультури [5, с.12]. Це завдання є складним, оскільки воно пов'язане з можливостями передачі культурного феномена, який за своєю природою важко піддається перекладу. Відомо, що реальність однієї культури часто не має відповідного представлення в іншій культурі.

Також можливе створення семантичного неологізму — нового слова або словосполучення, що передає значення безеквівалентної лексичної одиниці.

Другий метод — приблизний переклад. Використовуючи цей підхід, перекладач може передати основний зміст національно-культурної лексики, хоча часто це відбувається не досить точно. Основним недоліком цього методу є втрата колориту, адже замість очікуваного конотативного еквівалента використовується нейтральне за стилем слово чи словосполучення, позбавлене емоційного або культурного забарвлення.

Серед підходів цього методу є родо-видова заміна (генералізація). Принцип заміни одиницею відповідно до родового та видового поняття дозволяє передати зміст національно-культурної лексики за допомогою терміна з ширшим (рідше — більш обмеженим) значенням, замінюючи конкретне поняття загальнішим. Таким чином, перекладач застосовує метод генералізації, замінюючи більш конкретний термін на більш загальний [9, с. 32].

Іншим підходом є функціональний аналог, коли використовується слово або словосполучення, яке викликає схожу реакцію у цільовій аудиторії, навіть якщо воно не є прямим еквівалентом. Це дозволяє зберегти функціональне значення терміна.

Описовий переклад передбачає передачу значення безеквівалентної лексики через розгорнуте визначення або пояснення. Цей метод дозволяє повністю розкрити сутність явища або предмета, проте може призвести до розлогого опису замість короткої мовної одиниці, що іноді ускладнює сприйняття тексту [19, с. 126].

Перекладачі часто поєднують два методи — транскрипцію або калькування і описовий переклад, розміщуючи останній у зносі або коментарі. Це дозволяє поєднувати стислість і економічність засобів вираження, властивих транскрипції, з розкриттям семантики даної одиниці через описовий переклад. Інший спосіб - переклад аналогом - передбачає пошук найближчого за значенням відповідника в мові перекладу для лексичної одиниці оригіналу, яка не має точних словникових відповідників. Такі наближені еквіваленти лексичних одиниць можна назвати аналогами, але використовуючи їх у процесі перекладу, слід враховувати, що в деяких випадках вони можуть створювати не зовсім правильне уявлення про характер предмета або явища, яке позначають

Третій метод — контекстуальний переклад, що полягає у заміні словникового відповідника на терміни, що логічно пов'язані з контекстом. Цей метод схожий на приблизний переклад, але в ньому перекладач більше орієнтується на контекст тексту.

Відносини між національно-культурною лексикою та контекстом можуть бути різними. У першому випадку реалії тісно пов'язані з контекстом і є його частиною, що полегшує їх розуміння завдяки загальному змісту. У другому випадку реалії є частинами контексту, але їх значення ускладнюється через відсутність прямої тематичної прив'язки, коли вони

використовуються для досягнення художнього ефекту. Крім того, проблеми можуть виникнути, коли реалії вживаються в переносному значенні.

Існують три основні типи контексту: стереотипний, пояснювальний і ситуативний. У стереотипному контексті реалії використовуються без пояснень, у пояснювальному — терміни супроводжуються коментарями або детальними визначеннями. Ситуативний контекст передбачає вживання реалії в специфічному переносному значенні, яке може бути зрозумілим тільки в конкретній ситуації [2, с. 7].

Враховуючи наведені вище фактори, що впливають на переклад реалій, запропоновано декілька перекладацьких стратегій, таких як транслітерація, калькування, використання напівкальки, приблизний переклад, неологізми, добір аналогів, опис, пояснення та контекстуальний переклад. Різні фахівці вказують на низку факторів, що можуть вплинути на переклад безеквівалентної лексики, зокрема мовні та позамовні аспекти. Це пов'язано з семантичною та структурною складністю національно-зумовленого лексикона вихідної мови. Особистість перекладача й мета перекладу також значно впливають на переклад реалій.

Запозичення відтворюють форму іншомовного слова за допомогою транскрибування або транслітерації. Кальки застосовуються для поморфемного перекладу слова чи словосполучення. Аналоги створюються шляхом добору найближчої за значенням одиниці. Лексичні заміни утворюються тоді, коли безеквівалентна лексема перекладається за допомогою перекладацьких трансформацій. У разі неможливості створити відповідність зазначеними способами, перекладач вдається до опису.

Також доцільно використовувати чотири основні способи перекладу культурно-маркованої безеквівалентної лексики. Транслітерація або транскрипція рекомендується тоді, коли читач добре обізнаний з денотатом безеквівалентної лексики. Калькування доречне, коли до тексту перекладу залучають новоутворення, створені перекладачем. Описовий метод

використовують, якщо неможливо застосувати будь-який з попередніх методів. Приблизний переклад допомагає передати предметний зміст безеквівалентної одиниці, хоча конотація лексеми при цьому втрачається.

Перекладач може вибирати між транскрипцією та перекладом, враховуючи граматичні та словотвірні особливості мови, культурні аспекти та прийняття або неприйняття реалії. Реалія може бути перекладена засобами будь-якої мови, але важливо пам'ятати про стислість, яка досягається транскрибуванням. Вибір прийому передачі реалії також може залежати від суб'єктивних факторів.

1.3 Особливості відтворення національно-культурної лексики у перекладі

Переклад національно-культурної лексики в художніх текстах є одним із найскладніших аспектів у практиці перекладу, оскільки вимагає глибокого розуміння не тільки мови оригіналу, але й культурного контексту, в якому ця лексика функціонує. Відзначаючи унікальність кожної культури, національно-культурні елементи, такі як ідіоми, фразеологізми, місцеві терміни та культурні реалії, відображають особливості повсякденного життя, цінності та світогляд конкретного народу. Однак для того, щоб ці елементи були зрозумілі і прийнятні для цільової аудиторії, перекладач має враховувати не лише словесне значення слів, але й контекст, у якому вони використовуються.

Адекватний переклад має викликати у читача таку саму «комунікативну реакцію», як і оригінальний текст. При перекладі важливо звертати увагу не лише на прямі значення слів (денотати), але й на їх додаткові значення та асоціації (конотації). Окрім цього, важливо враховувати прагматичний аспект, який стосується того, як мовні вирази взаємодіють з учасниками спілкування. Перекладач має зрозуміти відмінності у фонових знаннях носіїв різних мов та культур [2, с.8].

Термін «прагматика» був вперше введений на початку ХХ століття і позначав розділ семіотики, який вивчає відносини між мовцями та знаками. Сьогодні прагматика вивчає, як мовні знаки використовуються в реальному мовленні. Питання, які вивчаються прагматикою, охоплюють взаємодію між мовцями та ситуацією спілкування. Це стосується як спілкування однією мовою, так і двома мовами.

З точки зору перекладацької прагматики, важливими є три основні взаємодії: між перекладачем і читачем перекладу, між перекладачем і автором оригіналу, а також між автором оригіналу та читачем. Перекладач має зрозуміти, які наміри автор мав на увазі, коли писав текст, і передати ці наміри так, щоб текст вплинув на читача так, як це було задумано.

Тому прагматика перекладу стосується тих дій перекладача, які забезпечують бажаний вплив на читача перекладеного тексту. Це означає, що перекладач має відтворити прагматичний зміст оригіналу і досягти того впливу на читача, на який розраховував автор. Іноді перекладацьку прагматику розглядають як здатність тексту створювати ефект у читача, викликати певні емоції або ставлення до того, що сказано в тексті [42, с. 74].

Роль жанру та літературного стилю в перекладі національно-культурної лексики є вирішальною, оскільки різні жанри вимагають різних підходів до передачі культурних елементів, щоб зберегти не лише точність, але й атмосферу оригінального твору. У поетичних творах, наприклад, перекладач може використовувати більше лексичних адаптацій або метафор, аби зберегти емоційну атмосферу оригіналу. Поезія часто спирається на метафори, символи та специфічні образи, що мають глибоке культурне значення. Оскільки навіть незначна зміна у виборі слова може вплинути на тональність і настрій, важливо зберегти ці образи через відповідні метафори чи адаптовані символи, які зберігають емоційну інтенсивність оригіналу. Проте надмірна адаптація може призвести до втрати автентичності культурних образів, тому перекладач має

дотримуватись тонкої межі між адаптацією та збереженням оригінальної атмосфери.

У публіцистичних текстах важливо передати точність і прагматичність національно-культурних термінів, уникаючи надмірної адаптації, що могла б спотворити або згладити культурні особливості оригіналу. Публіцистика часто вимагає точного відображення реальностей конкретної культури чи політичної ситуації, тому перекладач має обирати стратегії, що гарантують збереження цих значень і відповідність прагматичним цілям тексту. Пояснення чи додаткові коментарі можуть бути використані для роз'яснення специфічних термінів, якщо без цього не можливо зберегти точність [5, с.13].

В історичних романах або письмових пам'ятках, де національно-культурні терміни часто мають велику вагу для передачі соціальних, культурних або історичних реалій певної епохи, перекладачеві необхідно враховувати автентичність термінів і намагатися зберегти точність у передачі цих реалій [23, с. 124]. У таких текстах важливо не лише зберегти значення слів, а й передати унікальність історичного контексту. Наприклад, якщо мова йде про старовинні титули, обряди чи традиції, перекладач має розуміти, як ці терміни впливають на сприйняття персонажів або подій у тексті, і обирати найбільш адекватні методи перекладу для збереження історичної точності. Іноді для цього можуть бути використані транскрипції чи адаптації, але при цьому важливо не зіпсувати сприйняття історичної епохи або культурної ідентичності, адже втрата цих значень може спотворити цілісність твору [26, с. 108].

Враховання динаміки мовної еволюції є важливим аспектом перекладу національно-культурної лексики, оскільки національно-культурні терміни можуть змінювати своє значення з часом. Це особливо стосується термінів, що належать до старовинних чи маловживаних концептів, котрі були актуальні в певну епоху, але в сучасному мовному

вжитку можуть бути невідомими або мати інше значення. Перекладач повинен бути обізнаний із змінами в мові і культурі, щоб передати ці терміни в контексті оригіналу, зберігаючи їхню історичну точність.

Історичні реалії, що мають важливе значення для культурного контексту тексту, можуть бути представлені термінами, які в сучасній мові можуть бути маловідомими або взагалі відсутніми. Перекладач має враховувати, чи існують в мові-цілі аналоги для таких понять. Якщо аналогу немає, може бути використана адаптація або пояснення терміна через контекст, щоб зберегти його історичну функцію [47, с. 20].

З часом деякі терміни можуть втратити свою актуальність або змінити значення через соціальні, політичні чи культурні зміни. Наприклад, терміни, що стосуються стародавніх соціальних ролей чи зниклих професій, можуть бути замінені на більш загальні соціальні категорії або функції. Це дозволяє донести основний зміст без спотворення оригінального сенсу, використовуючи сучасні поняття, які є зрозумілими для читача.

Крім мовних змін, культурні значення термінів також можуть еволюціонувати. Тому перекладач має уважно стежити за тим, як значення термінів змінюються в контексті сучасної культури і як передати ці зміни, не втрачаючи оригінального змісту. Іноді це вимагає вибору між точним, але менш зрозумілим перекладом і адаптованою версією, що буде легша для сприйняття.

Переклад національно-культурної лексики в історичних романах часто стикається з проблемами, пов'язаними з відсутністю певних понять у різних культурах, що виникає через відсутність історичних або культурних збігів між мовами оригіналу та перекладу. Це значною мірою впливає на можливість використання таких методів, як транскрипція чи транслітерація, для передачі історизмів, оскільки ці терміни можуть залишатися незрозумілими для реципієнта [40, с. 210].

Одним з основних викликів при перекладі є втрати на рівні культурної конотації. Якщо поняття або термін не має прямого аналогу в іншій культурі, це може призвести до того, що він залишиться не зрозумілим для читача. Наприклад, історичні терміни, що мають специфічне значення в одній культурі, можуть бути позбавлені цієї специфічної конотації в іншій, якщо перекладач не знайде відповідного контексту. В таких випадках, повторення терміна або його часте використання може спонукати читача до осмислення його значення, однак це не завжди є ефективним способом забезпечення точного сприйняття.

У той же час, коли існують семантичні збіги історизмів між різними культурами, це може вказувати на наявність спільних історичних фактів чи культурної близькості. В таких випадках перекладач має більше можливостей для створення точного та зрозумілого перекладу, адже відомі терміни можуть мати подібне значення в обох мовах і культурах. Це збільшує ймовірність того, що текст буде краще сприйнятий читачем, оскільки культурний контекст стає зрозумілим без необхідності додаткових пояснень [44, с. 175].

Однак, коли йдеться про поодинокі вкраплення історизмів у текст, що є характерним для історичних романів, перекладач, з огляду на стильові втрати, змушений приділяти більше уваги змістовій симетричності та уникненню лексичної анахронії. Оскільки не завжди можна досягти історичної симетрії через відсутність певних позначень в іншій лінгвокультурі, перекладач часто шукає альтернативні способи передачі значення, які, хоч і можуть бути менш точними, проте зберігають загальний зміст і атмосферу оригіналу.

Відтворення національно-культурної лексики в перекладі вимагає врахування не лише лінгвістичних, але й екстралінгвістичних факторів. Це означає, що перекладач мусить брати до уваги як мовні особливості, так і культурні, історичні та соціальні контексти, у яких ці слова та вирази

використовуються. Взаємодія цих чинників є важливою частиною перекладацької прагматики — галузі, яка досліджує, як комунікація здійснюється через текст і як зберегти прагматичний потенціал оригіналу при перекладі.

Коли ми говоримо про переклад національно-культурної лексики, першим етапом є те, що автор тексту має певну комунікативну мету — потребу донести певну ідею, емоцію або культурний контекст до свого читача. Ця мета виникає в результаті впливу навколишнього середовища на автора, який передає своє бачення світу через мову. У перекладі важливо зрозуміти цю інтенцію автора та передати її максимально точно, зберігаючи культурну та історичну специфіку слів і виразів.

Так, національно-культурна лексика не є просто сукупністю слів — вона тісно пов'язана з історією, традиціями, цінностями та досвідом певної нації. Перекладач, обираючи методи перекладу, повинен враховувати, як ці елементи взаємодіють у тексті, з яким він працює, і як їх найкраще передати іншомовному читачеві. Це може включати не тільки буквальний переклад, але й адаптацію, пояснення або навіть використання аналогів, які б допомогли читачеві з іншої культури зрозуміти значення та важливість цих елементів у контексті оригіналу.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Теоретичне дослідження національно-культурної лексики дозволило визначити її роль у передачі історичного та культурного контексту. Проведена класифікація показала, що такі лексичні одиниці відображають унікальні елементи матеріальної та духовної культури, менталітету та світогляду певного народу. Особливу увагу приділено принципам і методам перекладу, які дозволяють зберігати автентичність тексту та забезпечують зрозумілість для іншомовного читача. Серед ключових стратегій перекладу визначено транслітерацію, транскрипцію, калькування, описовий переклад та адаптацію, які допомагають точно передавати смислові та культурні нюанси. Також проаналізовано фактори, що впливають на відтворення національно-культурної специфіки у перекладі, зокрема контекст, аудиторія, і культурна дистанція між мовами.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ЛЕКСИКИ У ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ.

2.1 Аналіз перекладу національно-культурної лексики у історичних романах

У світі літературних творів історичні романи завжди виступали як віконце у минуле, дозволяючи читачеві зануритися в епоху, відчутти дух того часу та поглибитися у світ минулих подій. Вони розповідають про історію, культуру та життя минулих епох, привносячи з собою багато аспектів, що є невід'ємними від певних культурних та національних контекстів. Проте, коли мова йде про переклад таких творів, перекладачі стикаються з викликом.

Переклад національно-культурної лексики у художніх творах, зокрема в історичних романах, є однією з найскладніших задач у теорії та практиці перекладу. Національно-культурна лексика охоплює слова й вирази, що відображають унікальні риси мови та культури певного народу, його історичний досвід, традиції, побут, реалії. Збереження цієї унікальності під час перекладу є важливим для передачі автентичного духу оригіналу та повного розуміння твору читачем іншої культурної спільноти.

Аналіз перекладу національно-культурної лексики у історичних романах, на прикладі творів «Квентін Дорвард» Вальтера Скотта, та «Останній із могікан» Фенімора Купера, допомагає краще розуміти, як перекладачі відтворюють культурні контексти та історичні реалії через мову. Це стає ключовим для того, щоб зрозуміти вплив культурних факторів на процес перекладу та ефективність різних стратегій, використовуваних перекладачами для збереження автентичності та емоційної зближеності з оригінальним текстом.

Перекладачі часто застосовують транскрипцію та транслітерацію для передачі реалій, використовуючи звучання слів мови-джерела та передаючи його за допомогою графем мови-сприймача. Ці методи належать до найбільш лаконічних способів передачі реалій, оскільки сприяють створенню виразного

експресивного потенціалу. У контексті рідної мови транслітеровані чи транскрибовані слова виглядають чужорідними, надаючи позначеному предмету відтінків небуденності й оригінальності [32, с. 175].

У творах, що аналізуються, ми спостерігаємо значну кількість топонімів (назв місць) та антропонімів (особових імен) відтворені шляхом транскрипції чи транслітерації.

Імена персонажів: (2) (4) *Louis XI* — Людовік XI, *Isabelle de Croye* — Ізабелла де Круа, *William de la Marck* - Гійом де ля Марк, *Hastings* — Гастінгс, *Simon Arthur Henry Fitzranulph Basset*- Саймон Артуру Генрі Фіцренольф Бассет. (1) (3) *Heyward* — Гейворд, *Chingachgook* — Чингачгук, *Uncas* — Анкас, *Duncan* — Данкан, *Sora Munro* — Кора Манро, *Alice Munro* — Еліс Манро. А також при перекладі індіанських племен: *Delawares* — делавари, *Mohicans* — могокани, *Mengwe* — мезги, *Maquias* — макуаси, *Iroquois* — ірокези, *Hurons* — гурони.

Географічні назви у романі «Квентін Дорвард» також перекладено за допомогою транскрипції і транлітерації (2) (4) *Ghent* - Гент, *Liege* - Льєж, *Malines* — Малін. Як і географічні реалії у творі «Останній із Могокан» (1) (3) *prairie* — прерії, *hickory* — гикорі, *sassafras* — сасафрас.

Військові реалії можуть перекладатися за допомогою транслітерації (1) (3) *tomahawk* — томагавк, *fort* — форт.

Транслітерація (1) (3) *wigwam* — вігвам, *Tuscarora* — тускарора, *totem* — тотем та транскрипція (1) (3) *Manitou* — Маніту, *Chingachgook* — Чингачгук, *Uncas* — Анкас, *Menowgua* — Меногва також є поширеними способами перекладу етнографічних реалій.

Також розглянемо речення з твору «Квентін Дорвард»: (4) *On the contrary, the oftener and more fixedly Quentin looked at him, the stronger became his curiosity to know who or what this man actually was; and he set him down internally for at least a Syndic or high magistrate of Tours.* — (2) Чим довше і уважніше дивився на нього Квентін, тим сильніше його охоплювало бажання дізнатися, що він за

людина, і йому здавалося, що старий був щонайменше синдиком або, можливо, членом магістрату міста Тура.

Реалії «*Syndic*» та «*magistrate*» можуть бути незрозумілими для тих, хто не є експертами у відповідних сферах, хоча вони включені до словника української мови. *Syndic* - це почесна посада старшини гільдії у середньовічних містах Європи, а *magistrate* - це орган самоврядування або міська рада. Однак у довгих поясненнях у тексті твору може загубитися увага читача. Тому, більш доцільно розмістити коментарі після тексту або додати виноски, як це роблять перекладачі історичних романів.

Поширеним способом перекладу національно-культурної лексики є і калькування. Це спосіб перекладу, при якому структурно-семантичні моделі мови-джерела відтворюються у мові-сприймачі поелементно. Цей метод часто використовується для передачі смислових імен або термінів [34, с. 54].

До такого способу автори вдаються для перекладу назви зброї: (1) (3) *short military, rifle* — коротка військова рушниця, *scalping-knife* — ніж до скальпування, *stone hatchet* — кам'яний топирець, *stone-headed arrow* — стріла з кам'яним наконечником, *wooden gun* — дерев'яний лук.

Етнографічні реалії часто відтворюються за допомогою калькування, яке може поєднуватися із необхідними лексико-граматичними трансформаціями: (1) (3) *hunting shirt* — мисливська сорочка, *scarlet jacket* — яскраво-червоні мундири; *milk of Long Knives* — молоко довгих ножів. Використання калькування є також доцільним під час перекладу власних імен персонажів: (1) (3) *Hawk Eye* — Соколине Око, *Long Carabine* — Довга Рушниця, *Red Dew* — Червона Роса.

Якщо відтворення фонетичних або графічних особливостей слів-реалій чи їх калькування не є доцільним, перекладач звертається до пошуку функціонального відповідника у мові перекладу, наприклад: (1) (3) *scout* — розвідник, *skulk* — ворожий шпигун, *warrior* — воїн, *high-mettled military charger* — бойовий румак, *encampment* — військовий табір, *wagon* — візок, *pouch* — ладівниця).

Метод описового перекладу перекладачі використовують, коли у мові перекладу відсутній відповідник реалії оригіналу і потрібен високий ступінь зрозумілості. Це обумовлено контекстуально-ситуативними чинниками. Такі відповідники ніколи не є абсолютно точними паралелями до оригінальних назв.

(4) *The wandering pilgrim, or the begging friar, answered his reverent greeting with a paternal benedicite.* — (2) *Пілігримів або жебручих ченців він зустрів шанобливим вітанням і отримував у відповідь батьківське благословення.*

Реалія *friar* сягає лицарської епохи і означає «a member of any of various chiefly mendicant religious orders of the Roman Catholic Church». Українське словосполучення «жебручі ченці» не передає повного значення цього слова, а лише його пояснює.

Часто перекладачі вдаються до спрощення та узагальнення, як в наступному прикладі, де опис костюма передано не досить яскраво і використано прийом упушення. Тому переклад значно поступається оригіналу [22, с. 93].

(4) *He appeared all armed, excepting his head, in a gorgeous suit of the most superb Milan armour, made of steel, inlaid and embossed with gold, which was wrought into the fantastic taste called the Arabesque. Around his neck and over his polished cuirass, hung his master's order of the Golden Fleece, one of the most honoured associations of chivalry then known in Christendom* — (2) *На ньому був розкішний сталевий міланський панцир із золотими оздобами й вигадливими орнаментами, що називалися арабесками. На шиї, спускаючись на блискучий панцир, висів орден Золотої Руни, один з найпочесніших рицарських орденів, відомих християнському світу.*

Слова *gorgeous* та *superb* були передані одним еквівалентом — розкішний, що звузило семантичний спектр оригіналу. Фраза *embossed with gold* трансформована як *вигадливі орнаменти*, що втратило деталь щодо способу їх нанесення, а саме рельєфного тиснення по металу. Водночас перекладач використав слово-архаїзм *панцир* замість звичного *suit*, створюючи для читача виразний образ середньовічного лицаря.

А от в наступному прикладі навпаки перекладач використав прийом додавання.

(4) *...many a pennon and shield was to be seen, graced with fresh devices, expressive of the bearer's devoted resolution to become a competitor for a prize so fair — ...можна було бачити багато рицарських прапорів і щитів, оздоблених новими девізами на знак того, що їхні власники вирішили битися не на життя, а на смерть заради такої дорогоцінної нагороди.* — (2) Тут *pennon* перекладається як рицарський прапор.

У наведених далі прикладах застосовано різні перекладацькі прийоми: опущення (4) (*cloak or mantle* — плащ), модуляцію (*enveloped his whole body* — закутаний від голови до ніг), транслітерацію (*hussar* — гусарські, *Sclaveyn* — склавен), а також контекстуальний переклад (*Slavonian* — слов'янський).

(4) *This man was armed with a sword and dagger; and underneath his plain habit the Scotsman observed that he concealed a jazeran, or flexible shirt of linked mail, which, as being often worn by those, even of peaceful professions.* — (2) Він був озброєний мечем і кинджалом, а під його скромним одягом шотландець помітив тонку кольчугу з дрібних залізних кілець, які у ту небезпечну епоху носили не лише воїни, але й мирні жителі.

У цьому випадку *jazeran* є одним із видів кольчуги. Автор сам пояснює її як *flexible shirt of linked mail*. Тому «кольчуга» може бути розглянута як більш загальне поняття, що наближено передає значення англійської реалії, але не зовсім точно.

У творах Купера зустрічаються слова-реалії з різних індіанських мов, які виконують важливу роль у відтворенні місцевого та історичного контексту подій, описаних у романі. Склад таких реалій є дуже різноманітним зі структурного та семантичного погляду. У творах Купера індіанські реалії подаються з урахуванням національно-культурної специфіки американського варіанта англійської мови. Оскільки англійські та європейські поселенці в

Америці стикалися з багатьма явищами, що були невідомі для європейської культури, американський варіант англійської мови містить значну кількість відповідних реалій, які відображають культурні та побутові особливості індіанців.

Події романів Ф. Купера, зокрема «Останній із могікан», розгортаються на тлі величної та суворої природи Північної Америки. Географічні реалії включають назви дерев, чагарників, рослин, тварин та птахів, що мають національно-культурне забарвлення.

(1) (3) *Loon* — *гагара*. В англійській мові воно позначає птаха, який також відомий як «гагара». Перекладацький прийом: калька.

Hemlock - *північноамериканський різновид хвойного дерева*. Тут ми маємо описовий переклад, де «*hemlock*» вказує на конкретний вид хвойного дерева. Перекладацький прийом: описовий переклад.

Muskrat — *ондатра*. Також калька з індіанської мови. В англійській мові «*muskrat*» означає «ондатра». Перекладацький прийом: калька.

Succotash - *молода кукурудза*. Тут ми маємо описовий переклад, де «*succotash*» вказує на страву з молодого кукурудзи. Перекладацький прийом: описовий переклад.

Фразеологізми у романі Джеймса Фенімора Купера «Останній із могікан» відіграють важливу роль у відображенні національно-культурних особливостей описаного світу, зокрема індіанського побуту, військових звичаїв та міжкультурної взаємодії. Ці стійкі вирази не лише надають тексту художньої виразності, а й передають специфіку мовлення героїв, допомагаючи глибше розкрити їхній світогляд.

Наприклад, фразеологізм (1) (3) *to bury the hatchet* є метафоричним описом укладення миру, що походить із реального ритуалу індіанських племен, які ховали зброю під час припинення ворожнечі. Переклад цього виразу в українській версії може звучати як «закопати сокиру війни» чи «укладати мир», що передає сенс, але вимагає примітки для збереження культурного контексту.

Інший вираз — *to dip up the hatchet* — означає оголошення війни чи відновлення ворожнечі. Він також має глибокий зв'язок із традиціями індіанців, де подібна дія слугувала символом початку конфлікту. В українському перекладі зазвичай використовується адаптація «оголосити війну», яка відтворює значення, але не завжди передає культурний аспект.

У перекладі національно-культурної лексики, зокрема в історичних романах, часто виникають труднощі через відсутність прямих відповідників у мові перекладу. Це стосується таких термінів, які відображають культурні, історичні чи побутові особливості, властиві певній нації чи епосі. У таких випадках перекладач змушений вдаватися до різноманітних трансформацій, щоб донести значення оригіналу до читача іншої мови. Частіше це може бути калькування, транслітерація, функціональний відповідник або ж інші способи перекладу.

2.2 Передача національно-культурної специфіки у історичних романах

В історичних романах важливо передавати національно-культурну специфіку, яка відображається у мовних висловлюваннях, звичаях, традиціях та інших аспектах життя певної епохи або культурної спільноти. Це дає читачеві можливість глибше зануритися в атмосферу минулого часу та відчутти автентичність подій і персонажів. Передача національно-культурної специфіки в історичних романах може відбуватися через використання мовних виразів, фразеологізмів, архаїчних слів, а також описування культурних особливостей, звичаїв, вірувань та інших аспектів життя того часу. Цей аспект літературного твору не лише допомагає читачеві зрозуміти історичний контекст, але й надає йому можливість відчутти себе частиною минулого, поглиблюючи емоційне та інтелектуальне сприйняття тексту.

Для перекладача передача національно-культурної специфіки у історичних романах є надзвичайно важливою задачею. Вона вимагає не лише вміння точно передати сенс індивідуальних слів та висловлювань, але й зрозуміти контекст і культурний фон, на якому вони базуються. Перекладач повинен здати собі звіт

про культурні особливості епохи, менталітет та звичаї персонажів, а також урахувати мовні нюанси, що характеризують певний історичний період чи національну культуру. Це вимагає від перекладача широких знань не лише мови, а й історії, культури, традицій та звичаїв тих епох і народів, які відтворюються у романі. Тільки таким чином він зможе забезпечити максимально вірне та автентичне відтворення культурного контексту твору у перекладі, зберігши при цьому його естетичні та художні цінності [41, с. 124].

Перекладачі історичних романів, таких як твори В. Скотта, повинні ретельно передавати національно-культурну специфіку, щоб зберегти атмосферу епохи та точність опису. Скотт сам зауважує, що для того, аби зацікавити читача, важливо писати мовою та стилем тієї епохи, в яку відбувається дія. Проте в перекладі часто спостерігається застосування архаїзмів, що не завжди відповідає стилістичному вибору оригіналу, де домінує модернізація мови. При цьому, перекладач має важливе завдання передати соціальні та культурні ознаки часу, в тому числі через деталі, як-от одяг, що є важливим маркером соціального статусу персонажа. У випадку з одягом у романах Скотта, кожен елемент вбрання носить значення, яке допомагає зобразити персонажа без додаткових пояснень. Перекладач часто стикається з необхідністю застосування різних прийомів, таких як узагальнення чи опущення, щоб зберегти суть, проте не завжди можна передати точність деталей оригіналу [33, с. 154].

(4) ... *whom, by his velvet cloak and gold chain, he concluded to be a burgher of eminence* — (2)...як свідчили його оксамитовий плащ і золотий ланцюг, міг бути впливовою особою....(4) *His dress was a chamber robe of the richest Genoa velvet, with ample sleeves, clasped with frogs of gold, and lined with sables. It was fastened round his middle by a broad belt of virgin parchment, round which were represented, in crimson characters, the signs of the Zodia* — (2) *На ньому був халат з найдорожчого генуезького оксамиту з просторими рукавами на застібках у формі золотих жабенят, оторочений соболиним хутром і затягнутий широким*

поясом з телячої шкіри, на якому червоною фарбою були намальовані знаки зодіаку.

Наприклад, заміна «*belt of virgin parchment*» на «*пояс з телячої шкіри*» є прикладом гіпонімічного перекладу, що може спростити образ, але водночас впливає на передачу певних історичних і культурних нюансів. Таким чином, перекладач має знайти баланс між збереженням національно-культурної специфіки та адаптацією тексту для цільової аудиторії.

У романах В. Скотта, де часто присутня ідеалізація персонажів та їхніх рис, одяг і зовнішній вигляд слугують не тільки для підкреслення соціального статусу, але й для демонстрації кастової приналежності та політичних відносин. Так він вдався до ідеалізації в наступному прикладі [33, с.172]..

(4) *So saying, she gave him a richly embroidered kerchief of blue and silver, and pointing to the housing of her palfrey, and the plumes in her riding cap, desired him to observe that the colours were the same — (2) Вона дала йому розкішно гаптовану сріблом і блакиттю хустку й, показавши на попону свого коня й на пера свого дорожнього капелюшка, звернула його увагу на те, що це її кольори.*

Так, у прикладі з описом хустки та кольорів Амеліни де Круа, перекладач використовує архаїзм «гаптований», щоб передати точність і стиль техніки вишивки того часу. Цей вибір важливий для збереження автентичності тексту і передачі специфіки середньовічного суспільства, де кожен елемент одягу мав глибоке значення. Перекладач має відповідально ставитися до таких деталей, оскільки вони формують у читача правильне розуміння соціальних норм і цінностей епохи, допомагаючи створити повну картину минулого.

У романі «Останній із могікан» Джеймса Фенімора Купера важливу роль у передачі національно-культурної специфіки відіграє опис зовнішності героїв. Зокрема, головного героя, Соколиного Ока.

(3) *He wore a hunting-shirt of forest-green, fringed with faded yellow, and a summer cap of skins which had been shorn of their fur. His moccasins were*

ornamented after the gay fashion of the natives, while the only part of his under dress which appeared below the hunting-frock, was a pair of buckskin leggings, that laced at the sides, and which were garted above the knees, with the sinews of a deer. A pouch and horn completed his personal accoutrements — (1) На собі він мав зелену мисливську куртку, обшиту зблякло-жовтою лиштвою, і літню шапку з обробленої шкіри. Його мокасини мали яскраві оздоби, за звичаєм тубільців, а єдиною частиною нижньої одежі, що виглядала з-під куртки, були шкіряні гамаші з шнурівками по боках та перев'язом із оленячих жил понад коліними. Ладівниця та ріжок довершували йому вбрання. Довга його рушниця стояла поруч, сперта об дерево.

Портрет Соколиного Ока включає опис одягу, такий як (3) (1) *hunting-shirt of forest-green* - зелену мисливську куртку, *summer cap of skins* - літню шапку з обробленої шкіри, *moccasins* - мокасини, а *a pair of buckskin leggings* - шкіряні гамаші. Навіть кольорова гама одягу *forest-green* підкреслює його відчуття глибокого злиття з природою. Деякі деталі одягу свідчать про його добрі відносини з індіанцями та повагу до їхніх традицій (1) (*мокасини оздоблені за яскравим стилем місцевих тубільців*). Цей опис допомагає читачам уявити, що перед ними — досвідчений мисливець, вірний друг, хоробрий та спритний воїн.

(3) He also bore a knife in a girdle of wampum, like that which confined the scanty garments of the Indian, but no tomahawk. A pouch and horn completed his personal accoutrements, though a rifle of great length leaned against a neighbouring sapling — (1) Він також носив ножа за поясом з черепашок, як і індіанин, однак томагавка в нього не було. Ладівниця та ріжок довершували йому вбрання. Довга його рушниця стояла поруч, сперта об дерево.

У цьому уривку з роману «Останній із могікан» автор детально описує одяг та спорядження головного героя, що є важливим елементом для передачі національно-культурної специфіки індіанської культури того часу. Переклад цього уривку ефективно зберігає ці культурні особливості, одночасно дотримуючись жанрової специфіки і допомагаючи читачу уявити персонажа в

контексті його соціокультурного оточення. Опис «*girdle of wampum*» — «пояс з черепашок», що вказує на традиційний індіанський пояс, точно передає матеріал, з якого виготовлявся пояс, і зберігає культурну специфіку. Використання терміну «пояс з черепашок» в перекладі не лише передає конкретну річ, а й підкреслює важливість цього елемента як символу індіанської культури. Окрім того, перекладач точно передає деталі зовнішнього вигляду героя, описуючи його вбрання, що нагадує традиційний одяг індіанців, за допомогою фрази «*як і індіанець*», що допомагає читачеві одразу зрозуміти, що персонаж належить до цієї культури. Таким чином, у перекладі збережено важливі національно-культурні акценти, що допомагає передати дух часу та відповідність образу героя індіанській традиції, при цьому дотримуючись жанру та авторського стилю.

Український переклад історичних романів Ф. Купера вимагає вдалих трансформацій, особливо у передачі національно-культурної специфіки, що включає військові реалії. Відтворення цих елементів українською мовою сприяє не лише збереженню історичного контексту, але й поглибленню розуміння традицій, звичаїв та життя індіанських племен та європейських колонізаторів. При перекладі важливо зберегти відтінки значень та асоціацій, які викликають у читача оригінал.

Військові реалії виконують художню функцію, сприяють створенню відповідного історичного колориту та використовуються як характерологічні та стилістичні прийоми.

У романі «Останній із могікан» вони можуть бути розподілені на такі групи: назви зброї (3) (1) (*tomahawk* — томагавк; *wooden gun* — дерев'яний лук; *short military rifle* — коротка військова рушниця; *stone-headed arrow* — стріла з кам'яним наконечником; *hickory bow* — гікоровий лук), назви військових угруповань (3) (1) (*band* — загін розвідників; *detachment* — загін; *guard* — конвой), назви військових звань (3) (1) (*trained hirelings* — королівські найманці; *combatants* — воїни; *warrior* — воїн), назви військових споруд та військового

спорядження (3) (1) (fort — форт; high-mettled military charger — бойовий румак; encampment — військовий табір; rouch — ладівниця).

2.3 Вплив національно-культурної лексики на сприйняття історичних реалій у перекладі

Переклад національно-культурної лексики в історичних романах є однією з найбільш складних та важливих складових перекладацької практики, адже він безпосередньо впливає на відтворення атмосферних і культурних особливостей епохи. Історичні романи, зокрема ті, що описують складні етапи розвитку націй, взаємодію культур, а також важливі політичні та соціальні події, вимагають особливої уваги до деталей, що відображають національну ідентичність, побутові особливості, традиції та звичаї.

Національно-культурна лексика, що включає в себе елементи мови, які вказують на певні соціальні, культурні або історичні реалії, відіграє вирішальну роль у створенні унікальної атмосфери твору. Перекладач, намагаючись передати ці особливості іншою мовою, стикається з необхідністю вибору між різними стратегіями перекладу, що дозволяють максимально точно передати унікальний культурний контекст оригіналу, не втрачаючи емоційного та атмосферного навантаження [46, с.32].

У цьому контексті твори Вальтера Скотта «Квентін Дорвард» та Фенімора Купера «Останній із могікан» надають багатий матеріал для аналізу, оскільки містять велику кількість національно-культурних реалій, що вимагають особливого підходу до перекладу.

У творах Фенімора Купера, зокрема в романі «Останній із могікан», зображення героїв та їхнього середовища нерідко включає значну кількість специфічної національно-культурної лексики, яка пов'язана з індіанськими традиціями, європейськими колонізаторами, їхнім побутом, а також зі збройними конфліктами між різними етнічними групами. Особливе місце серед лексичних одиниць займають найрізноманітніші терміни, пов'язані з

озброєнням, що є важливим елементом, що відображає силу і мужність персонажів, таких як Чингачгук, Ункас, або Натті Бампо.

Назви зброї, як то томагавк, ніж до скальпування або військова рушниця, мають величезне значення для створення враження про персонажа, його соціальний статус та роль у контексті історичних подій. Вони є не тільки частиною візуального образу, але й важливим індикатором національної належності, культури та історії, вбудованих у систему міжетнічних відносин. Переклад таких термінів не є простим завданням, адже він вимагає збереження точності оригіналу, а також передачі особливостей, що мають значення для створення атмосферного та культурно забарвленого тексту.

Зброя в романах Купера є символом сили, відваги, мудрості, і водночас — необхідною умовою для виживання у світі, де панує жорстока боротьба між цивілізацією та дикістю. Вивчення перекладів таких термінів дає змогу побачити, як точність або адаптація лексичних одиниць впливає на сприйняття історичного контексту твору та на сприйняття атмосфери, яку передає автор. Перекладачі, маючи справу з такими культурними реаліями, повинні враховувати не лише мовні, але й культурні відмінності між оригінальним і перекладним контекстами, щоб забезпечити правильне розуміння читачем.

У творах Фенімора Купера, особливо в романах, де йдеться про історичні події та взаємодію різних культур, роль національно-культурної лексики є визначальною для розкриття атмосфери, соціальних відносин і національних традицій. Одним із важливих аспектів є опис вбрання персонажів, що належать до різних етнічних та соціальних груп — європейських колонізаторів, індіанців, а також представників інших культур. Опис їхнього одягу та аксесуарів має важливе значення для створення образу персонажа, підкреслення його статусу, соціального становища та національної приналежності.

Переклад опису вбрання графа де Кревкера у «Квентіні Дорварді» — (2) *На ньому був розкішний сталевий міланський панцир із золотими оздобами й вигадливими орнаментами, що називалися арабесками...* — зберігає точність і

візуальні деталі, але контекст культури лицарства може бути сприйнятий по-різному в українському контексті. У цьому випадку перекладач не лише передає матеріальні атрибути, але й забезпечує відчуття величі та рицарської слави через слова «розкішний», «золотими оздобами». Важливою деталлю є орден Золотого Руна, що є символом високого соціального статусу у європейській аристократії того часу. Передача цього образу допомагає українському читачеві зрозуміти не лише зовнішній вигляд персонажа, а й його становище в суспільстві, підкреслюючи його приналежність до вищих верств.

В іншому прикладі із «Квентіна Дорварда» описується персонаж, чий статус виражений через оксамитовий плащ і золотий ланцюг: *...(2) як свідчили його оксамитовий плащ і золотий ланцюг, міг бути впливовою особою...* Перекладач зберігає в перекладі елементи, які вказують на багатство та впливовість персонажа, але слова «оксамитовий плащ» і «золотий ланцюг» можуть бути сприйняті українським читачем як атрибути елегантності, але з меншим акцентом на їхній символічний соціальний статус. Тут важливо розуміти, що культурні відмінності можуть впливати на сприйняття: в оригінальному контексті ці деталі швидше асоціюються з класовою ієрархією і владою, тоді як для українського читача акцент може бути більше на матеріальному достатку, а не на соціальному статусі.

І ще в описі одягу, зокрема халату з генуезького оксамиту з золотими застібками: *(2) ...на ньому був халат з найдорожчого генуезького оксамиту з просторими рукавами на застібках у формі золотих жабенят...* Перекладач тут зберігає точність у деталях, що дозволяє читачеві відчувати атмосферу розкоші та багатства. Проте ці деталі, які можуть бути зрозумілими для європейського читача того часу, можуть бути менш знайомими для українського читача. Слово «застібки у формі золотих жабенят» вимагає особливої уваги, оскільки воно не лише описує деталі вбрання, але й наголошує на екзотичності та витонченості одягу. У перекладі ця деталь зберігає свій виразний колорит, але може бути

сприйнята більш образно, а не буквально, через відсутність конкретних аналогів в українській культурі.

Традиції, особливості національної кухні, народні ремесла, релігійні звичаї та інші локальні явища є важливими елементами для відтворення настрою та соціальних структур певного історичного періоду. Однак їх точна передача в перекладі може бути ускладнена через відсутність прямих еквівалентів у цільовій мові. Додатково, національно-культурні терміни часто мають кілька шарів значення, що робить переклад більш складним і вимагає глибокого розуміння контексту [45, с. 12].

У романах, таких як «Квентін Дорвард» і «Останній із могікан», національно-культурна лексика сприяє створенню атмосфери епохи, передаючи мовні та соціальні особливості взаємодії персонажів. Якщо перекладач не враховує ці нюанси і використовує сучасні чи нейтральні вирази, це може призвести до спотворення образу історичної реальності. Наприклад, заміна термінів, що стосуються індіанських традицій, зброї чи взаємодії з колонізаторами, може вплинути на сприйняття цих культурних і соціальних аспектів.

Тому для точного перекладу історичних романів важливо не лише знаходити лексичні відповідники, але й зберігати культурні та соціальні контексти, які дозволяють читачеві зануритися в атмосферу того часу. Це забезпечує достовірне відтворення історичних реалій і дозволяє зберегти глибину культурного та соціального значення, яке лежить в основі твору [50, с. 491].

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Аналіз перекладу національно-культурної лексики у історичних романах виявив, що успішна передача культурно-значущих елементів залежить від вибору стратегії перекладу, яка відповідає комунікативній меті тексту. У ході дослідження були розглянуті конкретні приклади перекладу національно-культурних реалій, що ілюструють різноманітні підходи до їх адаптації. З'ясовано, що застосування таких методів, як транслітерація, описовий переклад або калькування, дозволяє зберегти ключові історичні та культурні відомості, водночас адаптуючи текст для цільової аудиторії.

Дослідження показало, що передача національно-культурної специфіки в історичних романах є не лише лінгвістичним, але й культурним процесом, у якому враховуються історичні, соціальні та ментальні аспекти культури. Особливості перекладу історичних реалій демонструють, що лексичні одиниці часто несуть додаткове смислове навантаження, яке потребує детального опрацювання.

Окрім цього, аналіз впливу національно-культурної лексики на сприйняття історичних реалій підтвердив, що точна передача культурних особливостей сприяє більш глибокому розумінню іншомовним читачем історичного контексту та культурного колориту тексту. Це підкреслює важливість професійного підходу до перекладу історичних романів, що забезпечує збереження авторського задуму та гармонійний діалог між культурами.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ЛЕКСИКИ

3.1 Методи та підходи до навчання перекладу національно-культурної лексики

Переклад національно-культурної лексики є однією з найскладніших і водночас найважливіших частин перекладацької практики. Ця категорія лексичних одиниць безпосередньо пов'язана з культурними особливостями мови і передає в собі не лише мовне значення, а й значення культурне, історичне та соціальне. Переклад національно-культурної лексики вимагає від перекладача глибоких знань не лише мовних систем, а й культур, з яких походять оригінальні тексти. Завдяки цій лексичній групі, тексти набувають неповторного колориту і автентичності, однак перенесення цієї специфіки на іншу мову може стати неабияким викликом.

Проблема перекладу національно-культурної лексики виникає внаслідок того, що кожна культура є унікальною і має свої специфічні поняття, реалії, явища, які неможливо буквально відтворити в іншій мовній системі. Це стосується таких елементів, як історичні факти, культурні традиції, соціальні стереотипи, релігійні практики, географічні назви, фольклорні мотиви, типові вирази та навіть жаргонні чи просторічні слова. Багато з цих елементів мають вкрай складні для перекладу значення, які не мають прямих аналогів у цільовій мові. Отже, задача перекладача полягає не лише у точному відтворенні значення слів, а й у тому, щоб передати колорит, атмосферу та ментальність оригінальної культури, не втрачаючи при цьому значення тексту.

Актуальність вивчення перекладу національно-культурної лексики зростає у зв'язку з глобалізацією та інтеграцією культур, що створює нові можливості для міжкультурного обміну. В умовах цих змін, питання якості перекладу та адаптації культурно специфічних елементів набуває ще більшої ваги.

Застосування правильних перекладацьких стратегій дає змогу не лише створювати точні переклади, але й зберігати автентичність оригінального тексту.

В умовах академічного навчання перекладу національно-культурної лексики особлива увага приділяється методам та підходам, що дозволяють студентам ефективно працювати з цими складними мовними елементами. Серед них виділяються культурно-орієнтований підхід, методи прямого і адаптованого перекладу, експлікація, креативні стратегії та інтеркультурна комунікація. Всі ці методи спрямовані на те, щоб забезпечити найбільш точний і водночас зрозумілий переклад для цільової аудиторії, зберігаючи при цьому культурну специфіку оригіналу [13, с.135].

Оскільки переклад національно-культурної лексики є однією з найскладніших складових перекладацької практики, ефективне навчання цьому процесу потребує систематичного підходу та ретельного опрацювання різних методів і стратегій. Зокрема, важливою є не лише теоретична підготовка, а й практичне освоєння технік, які дозволяють забезпечити адекватну передачу культурних реалій між мовами. Перекладач повинен володіти гнучкістю у виборі методів, здатністю адаптувати їх до конкретних умов тексту та його контексту.

Методи та підходи, що використовуються в навчанні перекладу національно-культурної лексики, мають на меті не лише розширити лексичний запас студентів, але й розвинути їхні навички міжкультурної комунікації, здатність до аналізу культурних відмінностей і правильного застосування лексичних одиниць у різних контекстах. Тому важливою є інтеграція теоретичних знань з практичними вправами, що дозволяють здобути досвід у реальних перекладацьких ситуаціях [6, с. 324].

Лінгвістичний аналіз національно-культурної лексики є необхідним етапом для глибокого розуміння значення, структури та походження слів, що використовуються в перекладі або мовних дослідженнях. Цей процес включає кілька ключових аспектів, серед яких семантичний, структурний та

етимологічний аналізи є найбільш важливими для розкриття змісту слів, їхніх зв'язків у контексті та культурної суті.

Семантичний аналіз передбачає дослідження значення слова в контексті, з урахуванням не лише його прямого лексичного значення, а й додаткових значень, які виникають через коннотації, асоціації та емоційне забарвлення. Кожне слово, особливо в контексті національно-культурної лексики, може мати кілька рівнів значень. Пряме значення, або денотат, є основним, але також важливими є коннотації — додаткові значення, що виникають внаслідок культурних асоціацій чи соціальних стереотипів. Наприклад, слово «пальто» може нести різний смисловий вантаж в різних культурах, не обмежуючись лише позначенням предмета одягу, але викликаючи асоціації з модою, статусом чи соціальними класами. Асоціації і емоційне забарвлення можуть також значно варіюватися залежно від контексту, надаючи слову більш глибоке або навіть іронічне значення.

Структурний аналіз зосереджується на вивченні морфології та синтаксису слова, тобто його внутрішньої будови та функціонування в реченні. У випадку національно-культурної лексики важливо розуміти, як ці слова формуються в межах мови, як змінюються в залежності від афіксів, суфіксів чи префіксів, і як вони пов'язані з іншими словами в контексті. Морфологія розкриває, як слово складається з основи та додаткових частин, які можуть передавати важливу культурну інформацію. Наприклад, у деяких мовах специфічні суфікси чи префікси можуть вказувати на приналежність до певної соціальної чи культурної групи. Синтаксичний аспект дозволяє зрозуміти, як слово взаємодіє з іншими одиницями в реченні та змінюється залежно від контексту, в якому воно використовується. Це особливо важливо для розуміння, як слова можуть модифікуватися або адаптуватися для збереження їхнього значення при перекладі [28, с. 132].

Етимологічний аналіз вивчає походження слова та його історичні корені, що допомагає розкрити глибші культурні та соціальні контексти, які стоять за тим чи іншим терміном. Походження слів може містити важливу інформацію про історичні процеси, культурні взаємодії чи запозичення. Етимологія дозволяє простежити шлях розвитку слова через різні етапи мовної еволюції і виявити, як змінювалися його значення в різні історичні періоди. Це дає можливість точніше передати не тільки лексичне значення слова, але й культурний та соціальний контекст, в якому це слово існувало спочатку. Наприклад, слово, що має латинське або грецьке походження, може нести відголоски стародавніх ритуалів чи соціальних інститутів, яких уже немає в сучасному світі, але вони все ще відображаються в мовному використанні [14, с. 82].

Завдяки лінгвістичному аналізу можна створити більш повне і точне уявлення про національно-культурну лексику, враховуючи її семантичні, структурні та етимологічні особливості. Цей підхід дозволяє перекладачам і лінгвістам глибше розуміти значення та контекст культурно специфічних термінів, що є важливим для точного перекладу та передачі культурних нюансів з однієї мови на іншу.

Культурологічний аналіз є важливою складовою навчання перекладу національно-культурної лексики, оскільки він дозволяє студентам не лише засвоїти лексичні одиниці, а й глибше розуміти культурні контексти, в яких ці слова і вирази використовуються. У процесі навчання перекладу цей метод застосовується через кілька основних підходів.

Вивчення культурних особливостей є першим етапом, оскільки важливо, щоб студенти розуміли, як мовні одиниці пов'язані з культурними кодами, звичаями та традиціями певної нації. Для цього проводяться заняття, на яких студенти аналізують конкретні культурні реалії, такі як національні свята, звичаї, їжа, релігійні практики або соціальні інститути. Це дозволяє не лише опанувати мовні форми, але й розвинути міжкультурну компетентність, що є необхідною для точного і адекватного перекладу [48, с. 154].

Другим важливим аспектом є порівняльний аналіз культур. Для розвитку перекладацьких навичок необхідно вивчати концепти та цінності, притаманні різним культурам. Це можна реалізувати через порівняння культурних уявлень, таких як поняття гостинності, родини, честі, любові тощо, у різних культурах. Студентам пропонують аналіз того, як ці концепти виражаються мовними засобами та як вони можуть бути по-різному сприйняті в різних культурних контекстах. Це допомагає перекладачам зрозуміти, що навіть однакові слова можуть мати різні значення та відтінки в залежності від культурних особливостей.

Останнім, але не менш важливим аспектом є ідентифікація культурних лакун. Один з найбільш складних аспектів перекладу національно-культурної лексики полягає в тому, що певні елементи культури можуть бути неперекладними. У навчанні перекладу студенти повинні навчитися виявляти такі культурні лакуни — явища, поняття або практики, для яких немає прямого еквіваленту в іншій мові. У таких випадках вони повинні опанувати стратегії компенсації, використовуючи описові методи, аналогії або адаптацію для передавання значення в іншому мовному та культурному контексті [8, с. 134].

У контексті дослідження перекладу національно-культурної лексики, два з методів—порівняльний аналіз та корпусний аналіз—відіграють ключову роль.

Порівняльний аналіз є основним методом у вивченні перекладу, оскільки він дає змогу глибше зрозуміти, як перекладачі вирішують проблеми, пов'язані з перекладом національно-культурних елементів, які є специфічними для кожної мови та культури. Цей метод включає кілька ключових етапів:

1. Вибір національно-культурної лексики. Студенти вибирають конкретні терміни або фрази, які мають культурне значення і можуть бути складними для перекладу. Це можуть бути місцеві назви, фразеологізми, жаргонні вирази, культурні об'єкти чи явища, що мають значення лише в певній культурі.

2. Порівняння оригіналу і перекладу. Порівнюються оригінальний текст і його переклад, щоб визначити, як саме передано національно-культурні елементи. Пошук альтернатив у перекладі дозволяє виявити варіанти трансформацій: чи була застосована адаптація, калькування, чи, можливо, термін був замінений на загальновідомий аналог.

3. Аналіз вибору перекладача. Студент аналізує, які стратегії перекладач обрав для передачі специфічних культурних реалій [3, с. 40].

Вивчення перекладу безеквівалентної лексики має значну важливість для кількох аспектів перекладознавства та міжкультурної комунікації. По-перше, розуміння особливостей перекладу безеквівалентних термінів сприяє покращенню якості перекладів. Знання про різні стратегії перекладу, такі як адаптація, калькування або еквіваленти, допомагає перекладачам знайти оптимальні рішення для передачі сенсу тексту, навіть коли точного аналогу в іншій мові не існує. Це дозволяє зберегти значення оригіналу, не втрачаючи культурних нюансів [7, с. 8].

По-друге, вивчення безеквівалентної лексики є важливим для розвитку міжкультурної комунікації. Кожен народ має свої культурні особливості, виражені через специфічні слова, фрази та поняття. Порівняння цих термінів допомагає не лише виявити відмінності між культурами, але й зрозуміти, як ці відмінності можуть впливати на процес комунікації. Це знання допомагає уникати культурних непорозумінь і сприяє кращому взаєморозумінню між людьми з різних культур.

По-третє, дослідження безеквівалентної лексики збагачує теоретичні знання в галузі перекладознавства. Вивчення особливостей перекладу термінів, що не мають точних відповідників у цільовій мові, дозволяє не лише вдосконалювати методи перекладу, а й розвивати теорії, що стосуються трансформацій мови, культурної адаптації та взаємодії різних мовних систем. Це сприяє розвитку перекладознавства як науки, відкриваючи нові напрямки досліджень та вдосконалення перекладацької практики.

Отже, вивчення безеквівалентної лексики є важливим для підвищення якості перекладів, розвитку міжкультурної комунікації та збагачення теоретичних знань у галузі перекладознавства, що робить його ключовим аспектом у дослідженнях перекладу.

3.2 Комплекс вправ для перекладачів-студентів спрямовані на переклад національно-культурної лексики у історичних романах.

Процес навчання перекладу національно-культурної лексики є важливою складовою підготовки майбутніх перекладачів, особливо у контексті роботи з історичними романами. Ці твори, окрім художньої цінності, насичені культурно специфічною лексикою, яка відображає національну самобутність, історичні реалії та соціальні особливості епохи. Для успішного перекладу таких текстів студентам необхідно не лише досконало володіти мовою, а й розвивати здатність глибоко аналізувати контекст, враховувати міжкультурні відмінності та обирати оптимальні стратегії передачі змісту.

Комплекс вправ, представлений у цьому розділі, розроблено з метою формування у студентів ключових навичок, необхідних для адекватного перекладу національно-культурної лексики. Завдання враховують різноманітні аспекти роботи перекладача.

Вправа 1

Мета: ознайомити студентів із багаторівневим значенням національно-культурної лексики в контексті історичних романів, розвинути навички аналізу семантичних шарів і контекстуального перекладу.

Завдання:

1. Ознайомтеся з наведеними уривками та виділеними словами/реаліями.
2. Проведіть семантичний аналіз кожного терміна:
3. Охарактеризуйте коннотації, асоціації та культурне забарвлення, які можуть впливати на сприйняття слова.

4. Врахуйте історичний контекст, щоб зрозуміти додаткові відтінки значення.

5. Запропонуйте переклад кожного терміна українською мовою, обравши відповідний перекладацький прийом (транслітерація, транскрипція, калькування, адаптація, описовий переклад тощо).

6. Обґрунтуйте свій вибір, вказавши, як переклад передає семантику оригінального терміна.

Текст для аналізу:

Уривок 1 (Квентін Дорвард):

He appeared all armed, excepting his head, in a gorgeous suit of the most superb Milan armour, made of steel, inlaid and embossed with gold, which was wrought into the fantastic taste called the Arabesque.

Уривок 2 (Останній із могікан):

The **tomahawk** and **scalping knife** were not yet at work, but the terrible **war-whoop** resounded through the forest.

Уривок 3 (Останній із могікан):

The Long Carabine, or Hawk Eye, had earned his name by shooting his enemies at great distances with unerring accuracy.

Питання для обговорення після виконання:

7. Чи всі терміни збережені у перекладі у своїй культурній специфіці?
8. Які проблеми виникли під час перекладу, і як ви їх вирішували?

Вправа 2

Мета: навчитися розпізнавати та класифікувати національно-культурну лексику за категоріями.

Завдання:

Прочитайте наведені приклади.

Розподіліть їх у відповідні категорії, заповнивши таблицю.

Hawk Eye — Соколине Око, Syndic — синдик, Delawares — делавари, wooden gun — дерев'яний лук, Manitou — Маніту, Isabelle de Croye — Ізабелла де Круа, short military rifle — коротка військова рушниця, Long Carabine — Довга Рушниця, prairie — прерії, Malines — Малін, tomahawk — томагавк, Red Dew — Червона Роса, hunting shirt — мисливська сорочка, Louis XI — Людовік XI, scalping-knife — ніж для скальпування, magistrate — магістрат, Ghent — Гент, wigwam — вігвам, Liege — Льєж, Uncas — Анкас, Iroquois — ірокези, stone hatchet — кам'яний топірець, Mohicans — могікани.

Категорія	Приклади
Географічні назви	
Імена	
Прізвиська	
Назви зброї	
Етнографічні реалії	
Назви індіанських племен	
Соціальні реалії	
Побутові реалії	

Вправа 3

Мета вправи: розпізнати та проаналізувати різні типи перекладу національно-культурної лексики, зокрема транслітерацію, калькування та використання функціональних відповідників, щоб правильно адаптувати культурно специфічні терміни в перекладі.

Завдання:

Прочитайте наведені приклади. У кожному випадку визначте тип перекладу:

9. Транслітерація (передача звучання слова мовою перекладу)
10. Транскрипція (передача фонетичних особливостей слова)
11. Калькування (дослівний переклад елементів слова чи фрази)
12. Функціональний відповідник (заміна словом або фразою, що виконує ту ж функцію у мові перекладу)

Слово/Фраза	Тип перекладу	Пояснення вашого вибору
Short military rifle — коротка військова рушниця		
Prairie — прерії		
Tomahawk — томагавк		
Stone hatchet — кам'яний топірець		
Liege — Льєж		
Uncas — Анкас		
Hunting shirt — мисливська сорочка		

Magistrate — магістрат		
Red Dew — Червона Роса		
Wigwam — вігвам		
Iroquois — ірокези		
Malines — Малін		
Scalping-knife — ніж для скальпування		
Louis XI — Людовік XI		
Delawares — делавари		
Long Carabine — Довга Рушниця		

Вправа 4

Мета вправи: розвинути навички ідентифікації національно-культурної лексики в тексті та обґрунтування перекладацьких рішень для її передачі в іншій мові.

Завдання:

Прочитайте наведений текст і виділіть слова або словосполучення, які є прикладами національно-культурної лексики. Поясніть, чому ці елементи можна віднести до національно-культурної лексики, та запропонуйте можливі варіанти їхнього перекладу українською мовою.

His dress was a chamber robe of the richest Genoa velvet, with ample sleeves, clasped with frogs of gold, and lined with sables. It was fastened round his middle by a broad belt of virgin parchment, round which were represented, in crimson characters, the signs of the Zodiac.

Вправа 5

Мета вправи: навчити студентів аналізувати етимологічне походження слів, розуміти їхні історичні та культурні корені, а також вплив етимології на значення та контекст. Це сприятиме розвитку навичок перекладу національно-культурної лексики з урахуванням її походження, забезпечуючи збереження культурної автентичності в перекладі.

Завдання:

1. Прочитайте подані слова та словосполучення, що містять національно-культурну лексику:

Tomahawk — томагавк, fort — форт, Syndic — синдик, magistrate — магістрат, short military rifle — коротка військова рушниця, scalping-knife — ніж для скальпування, stone hatchet — кам'яний топірець, hunting shirt — мисливська сорочка, scarlet jacket — яскраво-червоний мундир, milk of Long Knives — молоко довгих ножів, scout — розвідник, skulk — ворожий шпигун, warrior — воїн, high-mettled military charger — бойовий румак, encampment — військовий табір, wagon — візок, rouch — ладівниця.

2. Визначте походження кожного слова або словосполучення:

- Вкажіть, до якої мови чи культури належить слово (напр., англійська, французька, латинська, корінні американські мови тощо).
- Поясніть, як його етимологія пов'язана з історичними чи культурними контекстами.

3. Вкажіть, як розуміння етимології допомагає точніше передати значення слова у перекладі.

4. Заповніть таблицю:

Слово/словосполучення	Походження	Культурний контекст
tomahawk	Алгонкінська	Символ духовної сили та зброя

Syndic	Латинська	Посада в гільдіях середньовічної Європи
--------	-----------	--

Вправа 6

Мета вправи: розвинути вміння аналізувати переклад національно-культурної лексики, визначати способи передачі безеквівалентних лексичних одиниць, а також удосконалити навички порівняння текстів оригіналу та перекладу.

Завдання:

1. Прочитайте фрагменти тексту англійською мовою та їх переклади українською.
2. Визначте слова або фрази, які є безеквівалентними лексичними одиницями.
3. Укажіть, яким способом вони були перекладені (транскрипція, калькування, описовий переклад, пошук функціонального відповідника тощо).

Приклади для аналізу:

Оригінал: They will make him petticoats, and bid him stay in the wigwam with the women, for he is no longer to be trusted with the business of a man.

Переклад: Пошиють на нього спідницю і залишать його у вігвамі з жінками вкупі, бо йому не можна доручати чоловічих справ.

Оригінал: And as the Duke, richly attired with the coronet and mantle of state, threw himself from his noble charger, and, kneeling on one knee, offered to hold the stirrup while Louis dismounted from his little ambling palfrey, the effect was almost grotesque.

Переклад: А коли Карл у розкішній мантиї, з герцогською короною на голові скочив із свого бойового коня і, ставши на коліно, тримав стремено, поки Людовік злазив з свого маленького смирного коника, видовище було просто комічне.

Оригінал: So saying, she gave him a richly embroidered kerchief of blue and silver, and pointing to the housing of her palfrey, and the plumes in her riding cap, desired him to observe that the colours were the same.

Переклад: Вона (Амеліна де Круа) дала йому розкішно гаптовану сріблом і блакиттю хустку й, показавши на попону свого коня й на пера свого дорожнього капелюшка, звернула його увагу на те, що це її кольори.

Оригінал: On the contrary, the oftener and more fixedly Quentin looked at him, the stronger became his curiosity to know who or what this man actually was; and he set him down internally for at least a Syndic or high magistrate of Tours.

Переклад: Чим довше і уважніше дивився на нього Квентін, тим сильніше його охоплювало бажання дізнатися, що він за людина, і йому здавалося, що старий був щонайменше синдиком або, можливо, членом магістрату міста Тура.

3.3 Рекомендації щодо введення розроблених вправ в навчальну систему

Розроблені вправи можна інтегрувати в навчальну систему як складову курсу перекладацької майстерності, особливо на етапах вивчення особливостей роботи з національно-культурною лексикою, безеквівалентними словами та специфікою історичних текстів. Їх використання спрямоване на розвиток у студентів практичних навичок аналізу тексту, визначення контекстуальних значень і вибору адекватних способів перекладу. Для ефективного впровадження вправи слід розподілити на кілька етапів, починаючи з ознайомлення з теоретичними засадами та поступового переходу до практичної роботи.

На початковому етапі доцільно провести лекцію чи семінар, присвячений ключовим аспектам роботи з національно-культурною лексикою, такими як транслітерація, транскрипція, калькування, використання функціональних відповідників і етимологічний аналіз. На цьому етапі студенти отримують базові знання про способи адаптації реалій та культурно маркованих термінів у перекладах. Викладач також може ознайомити студентів із прикладами реалій,

використаними у вправах, та розглянути складнощі їхнього перекладу [15, с. 165].

Далі вправи можуть бути включені у формат практичних занять. Наприклад, завдання з порівняння оригінальних і перекладних текстів спрямовані на розвиток аналітичного мислення: студенти аналізують способи перекладу виділених лексичних одиниць, дискутують про їхню доцільність та пропонують альтернативні варіанти. Такі заняття можна організовувати як індивідуальну роботу або групову діяльність, що сприяє розвитку навичок співпраці та критичного аналізу.

Етимологічний аналіз слів, включений у завдання, дає студентам можливість поглибити знання про походження термінів, їхній історичний розвиток і культурний контекст. Цей компонент вправи може бути включений як окремий модуль у курсі, що дозволяє студентам не лише краще зрозуміти лексичне значення слів, але й простежити вплив міжкультурних контактів на мову. Для цього можна залучити додаткові джерела, такі як етимологічні словники чи історичні довідники.

Рекомендується, щоб викладач надавав зворотний зв'язок після виконання кожної вправи, обговорюючи складні моменти та пояснюючи, чому той чи інший підхід до перекладу був правильним або недостатньо вдалим. Це допомагає студентам зрозуміти процес ухвалення перекладацьких рішень і формує у них критичний підхід до оцінки своїх робіт [25, с.175]. Для оцінки результатів роботи з вправами можна використовувати як поточний контроль у вигляді тестів або самостійних завдань, так і підсумкові роботи, де студенти виконують комплексний аналіз тексту. Наприклад, їм можна запропонувати перекласти уривок з історичного роману, обґрунтувавши вибір методів роботи з безеквівалентною лексикою, а також провести етимологічний аналіз ключових слів [38, с.254].

Важливим аспектом інтеграції розроблених вправ є адаптація їхнього змісту до рівня підготовки студентів. Для початкового рівня завдання можуть

бути спрощені: наприклад, викладач може надавати більше підказок або зразків. Для студентів просунутого рівня справи можуть містити більше складних текстів або вимагати ширшого етимологічного аналізу.

Загалом, розроблені справи допомагають студентам не лише оволодіти техніками перекладу, а й розвинути розуміння культурного контексту, що є невід'ємною складовою професійної компетентності перекладача. Інтеграція таких завдань у навчальний процес сприяє формуванню цілісного підходу до роботи з історичними та культурно маркованими текстами, а також покращує міжкультурну обізнаність студентів [39, с. 20].

Вивчення перекладу національно-культурної лексики у закладах вищої освіти відіграє ключову роль у формуванні професійної компетентності перекладачів, збагаченні їхньої мовної та культурної обізнаності, а також у підготовці студентів до ефективної міжкультурної комунікації. Цей аспект перекладу є важливим як з точки зору академічного навчання, так і з погляду практичного застосування отриманих знань у професійній діяльності [30].

По-перше, робота з національно-культурною лексикою дозволяє студентам краще зрозуміти специфіку різних культур і мов. Оскільки мова тісно пов'язана з культурою, переклад реалій, безеквівалентних слів і специфічних термінів потребує не лише знання мови, а й розуміння історичних, соціальних, географічних та етнографічних контекстів. Це формує вміння аналізувати культурні реалії, що сприяє підвищенню міжкультурної компетентності студентів.

По-друге, вивчення національно-культурної лексики у процесі перекладу розвиває критичне мислення та аналітичні здібності. Студенти вчаться розпізнавати різні типи реалій, оцінювати їхню значущість у тексті та вибирати найбільш адекватний метод перекладу — транслітерацію, транскрипцію, калькування чи функціональний відповідник. Такий підхід дозволяє їм розуміти важливість контексту в перекладацькій діяльності [43].

По-третє, опанування перекладу національно-культурної лексики забезпечує студентів практичними навичками, які вони зможуть застосовувати в різних сферах професійної діяльності: художньому перекладі, локалізації текстів, дипломатичній діяльності, культурологічних дослідженнях тощо. Наприклад, у художніх текстах правильний переклад культурно маркованих слів сприяє збереженню атмосфери та колориту оригіналу, що є важливим для читача [10, с. 43].

Крім того, вивчення цього аспекту сприяє підвищенню уваги студентів до деталей, адже робота з національно-культурною лексикою часто потребує залучення додаткових джерел інформації, таких як словники, енциклопедії, історичні чи культурологічні матеріали. Це сприяє розвитку дослідницьких навичок і здатності працювати з інформацією [16, с.215]. А також, викладання перекладу національно-культурної лексики у ВНЗ сприяє популяризації національних культур і формує у студентів повагу до культурної унікальності народів світу. Завдяки цьому майбутні перекладачі стають не лише посередниками у міжмовній комунікації, а й провідниками міжкультурного діалогу.

Таким чином, вивчення перекладу національно-культурної лексики у вищій школі є необхідною складовою підготовки компетентних фахівців, які здатні професійно та якісно виконувати перекладні завдання, враховуючи як лінгвістичні, так і культурні аспекти тексту. Це сприяє формуванню висококваліфікованих перекладачів, які готові працювати у глобалізованому світі.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Розгляд методологічних аспектів викладання перекладу національно-культурної лексики дозволив визначити ефективні підходи до навчання майбутніх перекладачів. Аналіз методів і підходів показав, що інтеграція міждисциплінарних знань, використання контекстуального аналізу та акцент на культурологічному аспекті сприяють формуванню у студентів глибокого розуміння перекладацьких завдань та специфіки роботи з національно-культурною лексикою.

Розроблений комплекс вправ був спрямований на вдосконалення професійних навичок студентів і враховував необхідність аналізу джерел історичних реалій, їх етимологічного походження, а також відповідного вибору перекладацьких стратегій. Ці вправи не лише формують технічні навички, але й розвивають здатність враховувати культурні відмінності, а також забезпечують більш точне відтворення історичного контексту.

Рекомендації щодо впровадження розроблених вправ у навчальну систему наголошують на необхідності системного підходу до вивчення перекладу національно-культурної лексики. Особливу увагу слід приділяти практичним заняттям, що імітують реальні перекладацькі завдання, та створенню інтерактивних навчальних матеріалів. Це сприяє підготовці перекладачів, здатних працювати з текстами підвищеної культурної складності, забезпечуючи їхню відповідність сучасним вимогам професії.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи наукові підходи до перекладу національно-культурної лексики, зокрема реалій, можна дійти висновку, що переклад має різне трактування в дослідницькій літературі: одні науковці розглядають його як процес, інші — як результат. Проте спільною є думка, що переклад є формою мовного посередництва, спрямованою на забезпечення адекватної міжмовної комунікації. Основна мета перекладу полягає не лише в передачі слів чи виразів, але й у збереженні контексту, культурних особливостей та ідентичності тексту оригіналу. Відповідно, при перекладі безеквівалентної лексики важливо дотримуватися такого підходу, який сприяє максимальному збереженню змісту та культурного контексту через адаптацію до мови цільової аудиторії.

Найбільшою складністю в перекладі національно-культурної лексики є передача культурної специфіки, закладеної в оригінальних текстах. Завдання перекладача полягає в тому, щоб ідентифікувати такі елементи і відтворити їх у мові перекладу, водночас зберігаючи культурний контекст. Практика показує, що переклади здатні передавати не лише інформаційний зміст, а й естетичні, художні й культурні особливості оригіналу. Для цього перекладачі використовують різні стратегії, включаючи трансформацію, калькування, адаптацію чи перефразування, з метою досягнення адекватності перекладу без втрати змісту та емоційного забарвлення тексту.

Методологічні аспекти викладання перекладу національно-культурної лексики також відіграють важливу роль. Навчання перекладу реалій вимагає розробки систематичного підходу, який включає аналіз тексту, визначення культурно маркованих елементів та вибір оптимальних способів їх відтворення. Викладачі повинні навчати студентів ідентифікувати безеквівалентну лексику, проводити етимологічний аналіз, розуміти культурний контекст і користуватися різними перекладацькими методами. Використання практичних вправ, аналіз реальних прикладів з літератури та створення ситуаційних завдань сприяють

розвитку в студентів навичок аналізу й адаптації культурно маркованої лексики. Подальші дослідження цієї теми допоможуть удосконалити викладацькі методики та забезпечити високу якість перекладу, який збереже автентичність текстів і водночас стане зрозумілим для цільової аудиторії.

Я, Заїка Вікторія, своїм підписом засвідчую, що моя кваліфікаційна робота «Особливості перекладу національно-культурної лексики у історичних романах» виконана з дотриманням усіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. Під час написання роботи я дотримувалася принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абабілова Н., Усаченко І. Реалія як об'єкт досліджень вітчизняних та зарубіжних перекладознавців Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Тернопіль: Серія: Мовознавство. №2. 2017. С. 4–9
2. Амеліна С. М. Конотативна еквівалентність у перекладі. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Вип 11. 2019 С.5-14
3. Бабенко В. М. Порівняльний аналіз оригіналу й перекладу під час вивчення зарубіжної літератури. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України: науково-методичний: Київ, 2005. № 6. С. 39-42
4. Барбанюк О. Національно-маркована лексика як засіб віддзеркалення культури. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2021. Вип 20. С. 63–66.
5. Башук Н. П. Переклад безеквівалентної лексики у публіцистичних текстах. Філологічні науки. 2016. Книга 2. С. 11–14.
6. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Методика навчання іноземних мов та культур: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів: Ленвіт, 2013. С. 590.
7. Білецька О. О. Мовні реалії як вербальне вираження специфічних рис національних культур. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2015. Вип 16. С. 6–13.
8. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 200

9. Бондар М. В. Класифікація національно маркованих одиниць. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. Випуск 30. С. 31-36.
10. Бронська А. Лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні української мови як іноземної. Дивослово. Українська мова й література в навчальних закладах України. 2000. № 7. С. 43–44.
11. Влахов С.,Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. С. 18-93
12. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.16. Київ, 2000. С. 29.
13. Джугострянська Ю., Стріха М. Важлива пам'ятка з історії українського перекладознавства. Новий Протей; голов. ред. О. Кальниченко. Вінниця, 2015. С. 133 –135.
14. Дудніков М. О. Основні функції історичного роману. Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. праць. Філологічні науки. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. С. 81–85.
15. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Рада з питань співпраці в галузі культури. Комітет з освіти. Відділ сучасних мов. Страсбург. Під ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2003. С.273.
16. Загнітко А. П. за ред. А. П. Загнітка. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. С. 287.
17. Мітягіної А. П. Безеквівалентна лексика як предмет дослідження в сучасному перекладознавстві. Дніпро, 2018. С.74.
18. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад: на матеріалі англomовних перекладів укр. Прози. Р.П. Зорівчак. Львів: Вид-во при Львівському ун-ті 2019 С. 215
19. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Вінниця: Нова Книга. 2018 С. 608.

20. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова Книга, 2003. С. 448.
21. Кочерган М.П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації. Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики. Відп. ред. М.П. Кочерган. Київ, 1999. С. 42–45.
22. Кузнецова М. О. До проблеми перекладу реалій у художньому тексті (на матеріалі роману Дж. Р. Р. Мартіна «A Game of Thrones» та його перекладу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2016. Вип. 23(2). С. 92-94.
23. Ласінська Т. А. Переклад історизмів на позначення географічних та власних назв. Проблеми семантики слова, речення та тексту. 2015. Вип. 34. С. 39–45. 12. Лоза, І. Г. Реалія як частина безеквівалентної лексики. Особливості перекладу. Перспективні напрямки сучасної науки та освіти, 2020, С. 152.
24. Лотоцька О. Особливості перекладу мовних реалій як одиниць безеквівалентної лексики (на основі англomовних прозових творів О. Генрі). Мандрівець. Філологічні науки. Випуск 1 (87), 2012. № 3. С. 72–74
25. Лященко М. П. Сучасні зарубіжні концепції виховання. Педагогіка і психологія. Полтава: Довкілля, 2005. № 2. С. 171–178.
26. Мельничук І.М., Фененко Н.А. Особливості реномінації історичних реалій (на матеріалі перекладів творів І. Друце). Вісник ВДУ. Серія: Лінгвістика і міжкультурна комунікація. 2017. № 3. С. 107-112.
27. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Вінниця : «Нова книга», 2008. С. 196.
28. Нестеренко Н. М. A Course in Interpreting and Translation : навч. Посібник для студ. та виклад. вищих навч. Закладів. Вінниця: Нова книга, 2004. С. 240.

29. Нечипоренко А. Національно-культурна маркованість адвербіальної лексики (на матеріалі "Словаря української мови" за ред. Б. Грінченка). Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 47(2). С. 53-59.
30. Панова Л. С. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427509.pdf.
31. Петришин О. Г. Поняття «реалія» як складова частина безеквівалентної лексики. Мова і культура. 2013. Вип. 16. Т. 1. С. 406-410.
32. Подорожна К. Ю. Місце реалій у системі безеквівалентної лексики. Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. 2014. Вип. 692-693. С. 174-178.
33. Попадинець О. Історична романтика Вальтера Скотта і Михайло Старицький: проблема типологічного підходу. Кам'янець-Подільський. Буйнецький, 2011. С. 240.
34. Романюк, Ольга. Особливості перекладу реалій. Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Вченою радою факультету № 2 ІФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ, 2021, С.110.
35. Русанівський В. М. Мова в системі культурних цінностей/ Мовознавство. 1987. № 5. С. 3-8.
36. Ткачівська М.Р. Особливості перекладу історично маркованої лексики в романі Ю. Андруховича «Коханці юстиції». Закарпатські філологічні студії. Випуск 25. Том 2. 2017. С. 130–135.
37. Тупиця О.Ю., Зімакова Л.В. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. Рідне слово в етнокультурному вимірі. Native word in ethnocultural dimension: зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2012. С. 251-258.
38. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: Підручник для ВНЗ за спеціальністю «Переклад». Вінниця: Нова Книга, 2013. С. 376.

39. Черноватий, Л. М. Система вправ і завдань як категорія методики навчання перекладу. *Іноземні мови 2* (2018). С. 19-26.
40. Buden B. Cultural translation: An introduction to the problem, and responses. *Translation Studies*. 2009. Vol. 2. №. 2. P. 196-219.
41. Faull K. M. *Culture and translation* / K. M. Faull. Bucknell University press, 2004. P. 171.
42. Haidenko Y., Serheieva O., Tyschenko M. Pragmatic component as communicative guide in word semantics. *Humanities science current issues*. 2022. Vol. 1, no. 53. P. 173–180.
43. 3
44. Lyons J. *Language, meaning and context* / J. Lyons. Bungay: Fontana, 1981. P. 256.
45. Nord C. (2021) Manipulation and Loyalty in Functional Translation. *Current Writing*. 2021. Vol. 14, no. 2. P. 33
46. Pedersen J. Cultural Interchangeability: The Effects Of Substituting Cultural References In Subtitling. *Perspectives: Studies In Translatology*. 2007. Vol. 15, No.1. Pp. 30–48.
47. Regmi K. Understanding the Processes of Translation and Transliteration in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods* 2010, № 9 (1). P.16–26.
48. Shuttleworth M., Cowie, M. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester, St. Jerome Publishing. P. 233.
49. Venuti L. S. (2018) *Strategies of translation*. London and New York: Routledge, 2018. P. 240-244.
50. Yan C. The culture turn in translation studies. *Open Journal of Modern Linguistics*, 2014. T. 4. №. 04. P. 487-494.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Купер Дж. Ф. Останній з могікан, пер з англ. В. Доценка. Київ. Країна мрій. С. 416.
2. Скотт В. Квентін Дорвард, пер. з англ. А. Білецького. Київ. Наш Формат, 2015. С. 504.
3. Cooper J. F. The Last of the Mohicans. 1826.
<https://www.gutenberg.org/cache/epub/940/pg940-images.html#chap01>
4. Scott W. Quentin Durward. 1823.
<https://www.gutenberg.org/files/7853/7853-h/7853-h.htm#link2HCH0001>

PE3IOME (SUMMARY)

Ancient societies shaped human identity through customs, language and culture, which are inextricably linked to cultural heritage. Historical literature plays a key role in preserving these aspects, conveying the mentality of a people and promoting intercultural understanding. The translation of fiction serves as a tool for preserving cultural heritage, but it causes difficulties in conveying national and cultural vocabulary. The interaction of cultures through translation requires not only language proficiency but also a deep understanding of cultural contexts, which allows readers to appreciate the unique features of other nations.

The relevance of this study is driven by the need to accurately recreate the historical context, which contributes to the improvement of translation practice. The aim is to analyse the peculiarities of translating national and cultural vocabulary in historical novels in order to identify strategies that ensure authenticity and accurate transmission of the cultural and historical context. The study also focuses on identifying approaches that facilitate the transmission of the mentality of the people and ensure effective intercultural communication.

Various research methods were used in the study, including qualitative analysis, continuous sampling and comparative methods. The theoretical basis of the study is works on the theory of translation, which deals with national and cultural vocabulary. The issue of literary translation has been the subject of research by many scholars, including M. Baker, S. Halverson, Y. Naida, A. Neubert, as well as Ukrainian researchers such as N. I. Sukalenko, V. Garbovsky, R. Zorivchak, V. M. Rusanivsky and others. They emphasise the importance of preserving national identity in translated texts and view translation as a tool for intercultural communication.

Translation of fiction requires a translator to have a deep knowledge of the source language, its cultural and historical context. Scholars emphasise that it is important for a translator to accurately convey the meaning, style, genre and aesthetic form of the original, while preserving its cultural specificity.

National-cultural vocabulary not only conveys the peculiarities of a particular era but also reflects national identity and cultural values. In the context of historical novels, it plays an important role in creating an atmosphere and providing a sense of authenticity, allowing the reader to immerse themselves in the historical period being described.

Classifying such vocabulary allows you to better understand the types of words and expressions that appear in the text and to choose the best translation strategies. Since each type of vocabulary may require a special approach, systematisation is an important step in preserving the meaning and emotional impact of the original.

Despite the variety of approaches to defining national and cultural vocabulary, there is no unified view of its classification. At the same time, there is a general understanding that national and cultural vocabulary covers linguistic units that reflect the national and cultural peculiarities of life, worldview and mentality of a particular ethnic or linguistic community.

O. Tupytsia defines nationally labelled vocabulary as a set of equivalent or partially equivalent units (background vocabulary, connotative words), exoticisms and barbarisms. The scholar identifies three main groups of such vocabulary:

Proper names: includes personal names, place names, names of institutions, organisations, periodicals, etc.

Words-realities: lexemes that denote phenomena, objects or situations that are absent in the experience of the foreign language community. They include the names of everyday objects, material and spiritual culture, typical for a particular nation.

Symbolic words: linguistic units that have a special cultural or symbolic meaning for a particular nation or ethnic group.

Non-equivalent vocabulary includes terms, interjections, sound-alike words, exoticisms, abbreviations, forms of address, deviations from the literary norm, proper names and phraseology. Realities, being part of this vocabulary, include words that have no direct equivalents in the target language and convey national or historical

colour. They include proper names, geographical names, names of institutions, organisations, as well as other unique phenomena or objects.

Realities refer to objects, concepts or situations that are unfamiliar to speakers of another language. Their composition in the source language may vary depending on the lexical richness of the target language and the intensity of cultural and ethnic contacts between the linguistic communities. Realia includes not only single words, but also phraseological units that reflect historical, everyday or ethnographic features and are an integral part of the national and cultural vocabulary. This layer of the language includes aspects related to history, culture, traditions, everyday life, climate, and even nutrition, creating a multilayered linguistic image.

The concept of ‘connotative vocabulary’ is a matter of debate among linguists. Some scholars consider it synonymous with ‘background vocabulary’, noting that it contains words with emotional or associative connotations that reflect national and cultural specificity. Other researchers consider connotative vocabulary as a separate category that includes realities with emotional or associative meanings associated with cultural and ethnographic features of different nationalities.

The transfer of culturally labelled vocabulary requires not only literal translation, but also deep understanding and interpretation. The translator must take into account the historical, cultural and geographical differences between languages, acting as a mediator between cultures. His or her knowledge of history, culture and everyday life is crucial for the successful transmission of national flavour, which is not always possible to capture literally.

Translation strategies include methods of adapting the text to the target language. The German philosopher L. Venuti distinguishes between two main approaches: domestication (adaptation of the text to the cultural values of the target audience) and foreignisation (preservation of cultural differences to emphasise national characteristics).

Techniques such as transliteration and transcription are used to render foreign names and titles. In literary translation, they are used less frequently because they do not explain the meaning of terms and can be difficult to understand. Loan translation,

which replaces word elements with lexical equivalents, also has limitations, as it does not always convey the essence of reality. Descriptive translation, which reveals meaning through detailed explanations, while accurate, can sometimes be too cumbersome. Translators often combine transcription or loan translation with description in footnotes or comments. Another approach is analogue translation, which uses the closest equivalent in the target language.

Adaptation is a complex process that requires taking into account the socio-cultural context of the target audience, as the realities of different cultures often have significant differences. Transcription and transliteration convey the sound of the source language words with the help of graphemes of the target language, which adds expressiveness to the text and emphasises its originality. In literary texts, such words stand out as alien, creating the impression of uncommonness and originality.

In historical novels, the translation of national and cultural specifics is crucial for conveying the authenticity of the era, culture and way of life. Realities that contain historical, social or ethnographic features can be a challenge for the translator due to the lack of exact equivalents in the target language. Different approaches are used to convey them, such as calquing, transcription, transliteration, descriptive translation and adaptation.

Loan translation preserves the semantic structure, but sometimes does not take into account cultural contexts, which can make it difficult to understand the text. Descriptive translation is used to increase comprehensibility, although it often complicates the text. Transcription and transliteration help to preserve the sound of the original, but may leave the meaning of terms unclear to the reader. Adaptation, on the other hand, aims to adapt the text to the reader's cultural context, ensuring that the reader is engaged in the story.

Translators often combine several methods to achieve a balance between authenticity and comprehensibility. This requires a deep understanding of the history, culture, and language of the original source in order to convey the national and cultural specifics as accurately as possible without losing the artistic value of the work.

Preserving national and cultural specificity is a complex process, as the translator must take into account the stylistic and semantic features of the work. It is important to preserve the emotional and associative richness of the text, which evokes similar feelings and images in the reader as in the original. This requires a deep knowledge of culture, history, and linguistic nuances, which allows the translator to convey the ideological and aesthetic value of the text.

The methodological aspects of teaching translation of national and cultural vocabulary are extremely important for the training of qualified translators, as it is through these aspects that students acquire a deep understanding of how language and culture interact and how this is reflected in translation. They provide the basis for the development of critical thinking and the ability to analyse linguistic and cultural contexts, which is the basis for successful work with national and cultural vocabulary.

Important methodological approaches are the use of contextual analysis and the application of translation strategies that focus on flexibility and accuracy in reproducing cultural realities. Teaching the translation of national and cultural vocabulary aims not only to provide students with knowledge of linguistic and cultural differences, but also to teach them to take these differences into account when translating in order not to lose meaning or create inaccuracies in the context of the original.

Integration of interdisciplinary knowledge is particularly important, as understanding historical, cultural and social realities requires knowledge not only of linguistic aspects but also of history, anthropology and cultural studies. This allows the translator not only to convey linguistic features, but also to have a deeper understanding of cultural realities and contexts, which is the basis for creating authentic and accurate translations.

Methodological aspects also include the development of practical exercises that allow students to work with real texts containing complex national and cultural elements. Such exercises not only help students to improve their technical skills, but

also contribute to the development of the ability to adapt translations to specific cultural situations while maintaining the authenticity and depth of the original.

The recommendations for implementing these approaches in the educational process emphasise the importance of practical work, in particular, in conditions that simulate real-life translation tasks. This allows students to better prepare for professional activities that involve translating texts with national and cultural characteristics, requiring them not only to know the language but also to be able to adapt culturally and accurately reproduce the semantic nuances of the original.

The analysis of approaches to the translation of national and cultural vocabulary leads to the conclusion that translation is an important form of language mediation that requires preservation of the context, cultural characteristics and identity of the original. The main difficulties are the transmission of cultural specifics and the adaptation of non-equivalent vocabulary to the target audience's language. To achieve adequate translation, various strategies are used, such as calquing, adaptation and paraphrasing.

The methodological approach to teaching the translation of national and cultural vocabulary includes systematic text analysis, identification of culturally marked elements, etymological research and application of appropriate methods. Practical exercises and situational tasks help students develop the necessary skills, which helps to preserve the authenticity of the text while adapting it for the target audience. Further research in this area has the potential to improve translation methods and ensure high quality teaching.